

Comité voor de rechten van personen met een handicap 2e en 3e rapport van België van het NMRI en 33.2 VRPH

Parallel rapport Update 2024

Contactpersonen:

Unia:

Carole Van Basselaere (FR): carole.vanbasselaere@unia.be

Quinten Vercruysse (NL): quinten.vercruysse@unia.be

Myria:

Mathieu Beys (FR): mathieu.beys@myria.be

Koen Dewulf (NL): koen.dewulf@myria.be

Victor Hortaplein 40 - 1160 Brussel

Tel.: +32 (0)2 212 30 00

www.unia.be

**Geactualiseerd parallel rapport over
het 2^e en 3^e periodiek verslag
van België 2024**

Inhoudsopgave

Afkortingen	4
1 Inleiding	5
2 Methodologie	5
3 Uitvoering van het VN-Verdrag	6
3.1 Doelstelling en algemene verplichtingen (art. 1 tot4)	6
3.1.1 Antwoord op punt 1: Werk maken van een conform wettelijk kader	6
3.1.2 Antwoord op punt 2: Plannen en strategieën.....	7
3.1.3 Antwoord op punt 3 en 4: Participatie en overleg.....	7
3.2 Specifieke rechten (art. 5 tot 30)	8
3.2.1 Antwoord op punt 5: Gelijkheid en non-discriminatie.....	8
3.2.2 Antwoord op punt 6: Vrouwen met een handicap	9
3.2.3 Antwoord op punt 7: Kinderen met een handicap	9
3.2.4 Antwoord op punt 8: Bevordering van bewustwording	11
3.2.5 Antwoord op punt 9: Toegankelijkheid.....	12
3.2.6 Antwoord op punt 10: Risicovolle situaties en humanitaire noodsituaties.....	14
3.2.7 Antwoord op punt 11: Gelijkheid voor de wet	15
3.2.8 Antwoord op punt 12 : Toegang tot de rechter	17
3.2.9 Antwoord op punt 13 en 14: Vrijheid en veiligheid van de persoon	17
3.2.10 Antwoord op punt 15: Vrijwaring van foltering en andere wrede, onmenselijke of vernederende behandeling of bestraffing	19
3.2.11 Antwoord op punt 16: Vrijwaring van uitbuiting, geweld en misbruik	20
3.2.12 Antwoord op punt 17: Bescherming van de persoonlijke integriteit	21
3.2.13 Antwoord op punt 18: Zelfstandig wonen en deel uitmaken van de maatschappij	22
3.2.14 Antwoord op punt 19: Persoonlijke mobiliteit.....	24
3.2.15 Antwoord op punt 20: Vrijheid van mening en meningsuiting en toegang tot informatie.....	25
3.2.16 Antwoord op punt 21: Eerbiediging van de woning en het gezinsleven.....	27

3.2.17	Antwoord op punt 22: Onderwijs.....	28
3.2.18	Antwoord op punt 23: Gezondheid.....	31
3.2.19	Antwoord op punt 24: Integratie en participatie	32
3.2.20	Antwoord op punt 25: Werk en werkgelegenheid	33
3.2.21	Antwoord op punt 26: Behoorlijke levensstandaard en sociale bescherming.....	34
3.2.22	Antwoord op punt 27: Participatie in het politieke en openbare leven.....	36
3.2.23	Antwoord op punt 28: Deelname aan het culturele leven, recreatie, vrijtijdsbesteding en sport.....	37
3.3	Specifieke verplichtingen (artikel 31 tot 33)	37
3.3.1	Antwoord op punt 29: Statistieken en het verzamelen van gegevens	37
3.3.2	Antwoord op punt 31: Nationale tenuitvoerlegging en toezicht	38
4	Eindnoten	41

Afkortingen

- **AI:** Artificiële Intelligentie
- **AVIQ:** Agence pour une Vie de Qualité (Waals agentschap voor personen met een handicap)
- **CAWaB:** Collectif Accessibilité Wallonie-Bruxelles (Collectief van organisaties die werken rond toegankelijkheid in Wallonië en Brussel)
- **CSA:** Conseil Supérieur de l’Audiovisuel (Hoge Raad voor de Audiovisuele Sector van Federatie Wallonië-Brussel)
- **De Lijn:** Vlaams overheidsbedrijf voor het openbaar metro-, tram- en busvervoer in Vlaanderen
- **EDC:** European Disability Card
- **EHRM:** Europees Hof voor de Rechten van de Mens
- **FOD:** Federale Overheidsdienst
- **FPC:** Forensisch psychiatrisch centrum
- **FIRM:** Federaal Instituut voor de Rechten van de Mens
- **INTER:** Vlaams Expertisecentrum Toegankelijkheid
- **MIVB:** Brussels overheidsbedrijf voor het openbaar metro-, bus- en tramvervoer in het Brussels Gewest
- **NAP:** Nationaal Actieplan in de strijd tegen gendergerelateerd geweld (2021-2025)
- **NHRPH:** Nationale Hoge Raad voor Personen met een Handicap
- **NMBS:** Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen
- **NPM OPCAT:** Nationaal preventiemechanisme dat moet worden opgericht in het kader van het facultatieve protocol bij het Verdrag tegen foltering en andere wreedaardige, menselijke of mensonterende straffen of behandelingen.
- **PAB:** Persoonlijk assistentiebudget
- **PHARE:** Personne Handicapée Autonomie Recherchee (Brussels Agentschap voor personen met een handicap)
- **SHNA:** Structure d’hébergement non agréée (niet erkende huisvestingsorganisatie)
- **STATBEL:** Belgisch statistiekbureau
- **TEC:** Waals overheidsbedrijf voor het openbaar metro-, bus- en tramvervoer in Wallonië
- **VVNRPH:** Verdrag van de Verenigde Naties inzake de rechten van personen met een handicap
- **ZTI:** Zorgtraject Internering

1 Inleiding

1. **Unia** is een onafhankelijke openbare instelling die discriminatie bestrijdt en gelijke kansen in België bevordert. Onze onafhankelijkheid en onze inzet voor mensenrechten worden erkend door de Global Alliance of National Human Rights Institutions (B-status). We hebben interfederale bevoegdheid, wat betekent dat we in België zowel op federaal niveau als op het niveau van de Gemeenschappen en Gewesten actief zijn. Onze missie is vastgelegd in een samenwerkingsakkoord tussen de federale overheid, de Gewesten en de Gemeenschappen. Unia verleent hulp aan slachtoffers van discriminatie op grond van de criteria die worden beschermd door de Belgische antidiscriminatie wetten, die de Europese richtlijnen 2000/43 en 2000/78 omzetten. Unia is sinds 2011 in België de onafhankelijke instantie die instaat voor het bevorderen, beschermen en volgen van de toepassing van het Verdrag van de Verenigde Naties inzake de rechten van personen met een handicap (VVNRPH).
2. In maart 2023 heeft de Vlaamse Regering beslist om het samenwerkingsakkoord op te zeggen dat Unia als bevoegde instantie aanwijst, en een eigen Vlaams instituut voor de rechten van de mens op te richten. Dit betekent dat Unia sinds die datum niet meer bevoegd is voor gewestelijke en regionale aangelegenheden zoals onderwijs, huisvesting, zelfstandig wonen enz. Dit instituut neemt daarmee de rol van *equality body* over, net als het mandaat 33.2 CRPD voor Vlaamse aangelegenheden.
3. Zoals vastgelegd in het samenwerkingsprotocol tussen Unia en Myria¹, heeft het Federaal Migratiecentrum meegewerkt aan de opstelling van de delen van dit rapport die tot zijn bevoegdheidsdomein horen, voor zijn rekening genomen. Al die bijdragen zijn in de eindnoten vermeld.
4. Het Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen werd geraadpleegd over de aangelegenheden m.b.t. vrouwen en intersekse personen.

2 Methodologie

5. Onze bijdrage is op verschillende informatiebronnen gebaseerd: de meldingen van individuele personen of verenigingen bij Unia; de resultaten van monitoring- en adviesopdrachten van Unia; de resultaten van de **Bevraging van personen met een handicap**² (1144 personen), die Unia in 2019-2020 over hun rechten uitvoerde; de resultaten van een extra bevraging tijdens de coronacrisis³ in 2020; het monitoringrapport van Unia over internering; onze medewerking aan verschillende werkgroepen, commissies, adviesraden; rapporten van betrokken instanties en organisaties, met name de rapporten over de invoering van het Federaal actieplan Handicap (2021-24) en het Brussels kadaster van het dienstenaanbod en de noden van personen met een handicap; de rapporten en aanbevelingen van de middenveldorganisaties.

6. De structuur van onze bijdrage volgt de lijst met punten die het Comité opstelde met het oog op de indiening van het tweede en derde periodiek rapport van België. We hebben rekening gehouden met de antwoorden die de Belgische staat in zijn rapport heeft gegeven, om herhaling te voorkomen. Deze bijdrage is bedoeld om dit rapport aan te vullen en, waar nodig, te nuanceren. We formuleren ook een reeks aanbevelingen. We hopen dat deze bijdrage een bron van nuttige informatie voor het Comité is en dat de hierna geformuleerde aanbevelingen tijdens de zitting worden aangekaart. Dit parallelle rapport van Unia is een bijgewerkte versie van het verslag voor het Comité van 2021. Unia wou het Comité op de hoogte brengen van verschillende recente politieke en wetgevende ontwikkelingen en heeft dan ook bepaalde stukken toegevoegd/gewijzigd en overbodige fragmenten verwijderd. Omdat Unia niet meer bevoegd is voor Vlaanderen, werden de Vlaamse regionale en gewestelijke aangelegenheden niet geactualiseerd. Ze worden aangegeven met dit logo:

2021 - NO UPDATES

7. In dit rapport wordt de mannelijke vorm als genderneutrale vorm gebruikt die zowel naar vrouwen als mannen verwijst.

3 Uitvoering van het VN-Verdrag

3.1 Doelstelling en algemene verplichtingen (art. 1 tot4)

3.1.1 Antwoord op punt 1: Werk maken van een wettelijk kader

8. In 2021 werd artikel '22 ter' aan de Grondwet toegevoegd. Dat luidt als volgt: "Iedere persoon met een handicap heeft recht op volledige inclusie in de samenleving, met inbegrip van het recht op redelijke aanpassingen."
9. **Tallose wetten zijn nog altijd niet in overeenstemming met het VN-Verdrag en de Grondwet:** ze werden niet gewijzigd of opgeheven. Maar wat erger is, is dat bepaalde wetteksten die recent zijn goedgekeurd en die zich beroepen op de principes van het VN-Verdrag, er niet mee in overeenstemming zijn. Als voorbeeld citeren we het decreet van de Franse Gemeenschap van 17 juni 2021 dat territoriale polen vastlegt waardoor bepaalde leerlingen, waaronder leerlingen met een verstandelijke beperking, de facto uitgesloten worden van de financiële middelen die nodig zijn voor hun begeleiding in het gewone onderwijs⁴; de wet van 28 maart 2023 houdende diverse wijzigingen inzake verkiezingen die ervoor zorgt dat het voor een rechter gemakkelijker wordt om iemand onbekwaam te verklaren om zijn politieke rechten uit te oefenen⁵; de wet tot invoering van Boek 1 van het Wetboek van Strafrecht en de wet van 29 februari 2024 tot invoering van een beveiligingsmaatregel ter bescherming van de maatschappij die voorzien in strafrechtelijke en beveiligingsmaatregelen die intrinsiek gelinkt zijn aan een verstandelijke beperking⁶.
10. **Het Belgische beleid aangaande gezondheid en handicaps is versnipperd:** de ministeriële bevoegdheden en de begrotingsmiddelen staan los van elkaar. Dat leidt er vaak toe dat problemen die met een handicap gepaard gaan en die ook betrekking hebben op de gezondheid, zonder een gepast antwoord blijven. Zo hebben personen met een dubbele diagnose moeite om een opvangmogelijkheid te vinden of om toegang te krijgen tot geestelijke gezondheidsdiensten of -zorg en vinden residentiële diensten heel moeilijk verplegend personeel voor oudere personen met een handicap (door de lagere loonschalen in de gezondheidszorg).

11. België moet de EU **Artificial Intelligence Act** in nationale wetgeving. Deze nieuwe Europese verordening bepaalt dat AI veilig en met respect voor de grondrechten moet worden gebruikt. De vraag is maar of dat zal volstaan om personen met een handicap voldoende te beschermen. Een voorbeeld: een persoon met een handicap werd niet aangenomen door een AI-systeem dat geen rekening hield met de verplichting om redelijke aanpassingen door te voeren. Het is niet zeker of de AI-verordening als antwoord op dit probleem volstaat.

Aanbeveling 1: Houd bij alle beleidsmaatregelen en wetgevend werk rekening met handicaps in al hun diversiteit. Onderwerp elke maatregel voor doorvoering aan een ‘handistreaming’-toets om de impact op personen met een handicap te beoordelen.

Aanbeveling 2: Implementeer beleidsmaatregelen die conform zijn aan de visie van het VN-Verdrag door de ontschotting van de handicapsector en sector van geestelijke gezondheidszorg zodat een bepaalde diagnose er niet toe leidt dat sommige mensen geen zorg of begeleiding krijgen.

Aanbeveling 3: Zorg ervoor dat de AI Act op een ambitieuze manier wordt geïmplementeerd en richt een controle-orgaan op met voldoende expertise inzake mensenrechten (die zich niet beperkt tot gegevensbescherming en respect voor de privacy) die samenwerkt met de bestaande instellingen voor mensenrechten zoals vastgelegd in de AI Act.

3.1.2 Antwoord op punt 2: Plannen en strategieën

12. De **federale regering** heeft een **federaal actieplan handicap** (2021-2024) goedgekeurd⁷. De Hoge Raad voor Personen met een Handicap en Unia werden betrokken bij de monitoring. In een tweede fase werd een interfederaal plan opgesteld en de Interministeriële Conferentie Handicap heeft haar werk eindelijk weer opgenomen. Er werd een voorstel van wet aangenomen zodat het Federaal actieplan Handicap elke legislatuur kan worden voortgezet.

Aanbeveling 4: Zorg dat de Federale en Interfederale actieplannen Handicap worden voortgezet, controleer of ze goed worden uitgevoerd, net als de voortzetting van het werk van de Interministeriële Conferentie tijdens de komende legislaturen; stel voldoende middelen ter beschikking voor de coördinatie en monitoring door er verenigingen die personen met een handicap vertegenwoordigen en Unia, bij te betrekken.

3.1.3 Antwoord op punt 3 en 4: Participatie en overleg

13. Unia is verheugd over het feit dat de federale overheid, elk gewest (Brussel, Vlaanderen en Wallonië) en elke gemeenschap (Franstalig, Vlaams en Duitstalig) een adviesraad voor personen met een handicap heeft. Tegelijk moet Unia vaststellen dat die raden niet altijd zijn samengesteld uit leden die aan de representativiteitscriteria die door het VN-comité worden aanbevolen, voldoen. Bepaalde

leden vertegenwoordigen namelijk besturen of vertegenwoordigers van instellingen. Het risico bestaat dus dat de stem van personen met een handicap niet altijd gehoord wordt.

14. Hoewel er verschillende raden bestaan, worden personen met een handicap **niet voldoende en niet systematisch genoeg geraadpleegd door de overheden**. Dat heeft een negatieve impact op al hun rechten. Dat geldt met name voor de wet van 28 maart 2023 (zie antwoord op punt 27).

Aanbeveling 5: Zorg ervoor dat alle maatregelen die een impact hebben op personen met een handicap, in overleg met hen worden genomen via de organisaties die hen vertegenwoordigen en via de federale, gewestelijke, gemeenschappelijke en gemeentelijke adviesraden.

Aanbeveling 6: Zorg ervoor dat personen met een handicap in de adviesraden zijn vertegenwoordigd en doe dit op een zodanige manier dat ze toegankelijk en transparant zijn in hun organisatie en hun besluitvorming.

3.2 Specifieke rechten (art. 5 tot 30)

3.2.1 Antwoord op punt 5: Gelijkheid en non-discriminatie

15. In de lente van 2024 heeft de **Duitstalige Gemeenschap** haar wetgevend kader, dat van 2012 dateert, niet geëvalueerd of aangepast om ervoor te zorgen dat elke vorm van discriminatie kan worden bestreden. Evenmin heeft ze de bescherming bijgewerkt tegen meervoudige discriminatie op grond van hun vroegere gezondheidstoestand. Een evaluatieprocedure van het antidiscriminatie-decreet van 19 maart 2012 loopt. Unia heeft aanbevelingen gedaan⁸.
16. De andere entiteiten hebben hun wetgevend kader grotendeels versterkt, wat moet worden toegejuicht: het **Waalse Gewest** in 2019⁹, het **federale niveau** in 2023¹⁰, het **Brusselse Gewest** en de **Franstalige Gemeenschap** in april 2024¹¹. Bijgevolg zijn nu de volgende vormen van discriminatie ook verboden: meervoudige discriminatie, met inbegrip van intersectionele discriminatie (behalve in het Waalse Gewest), discriminatie door associatie en discriminatie op grond van een vroegere gezondheidstoestand. Het nieuwe Brussels Wetboek voor gelijkheid richt zich zelfs op de *redelijke aanpassingen door associatie*.
17. Op federaal niveau en binnen de Franstalige Gemeenschap zijn de forfaitaire schadevergoedingen voor slachtoffers van discriminatie buiten de werkomgeving verdrievoudigd. Ze worden intussen ook elk jaar geïndexeerd. Voor het overige blijven de forfaitaire vergoedingen te laag.¹²

Aanbeveling 7: Harmoniseer het wettelijke kader, waar dat nog niet is gebeurd, zodat (1) discriminatie door associatie, alsook het recht op redelijke aanpassingen door associatie voor naasten expliciet worden opgenomen, (2) mogelijk wordt gemaakt dat er rekening kan worden gehouden met meervoudige discriminatie, met inbegrip van intersectionele discriminatie en gepaste sancties, (3) de forfaitaire vergoedingen voor morele schade buiten de werkomgeving bij discriminatie van personen met een handicap worden verhoogd en geïndexeerd.

3.2.2 Antwoord op punt 6: Vrouwen met een handicap

18. Ondanks een positieve evolutie, zoals met het Federaal Actieplan Handicap (2021-2024; zie pagina 7)¹³ en het Nationaal Actieplan ter bestrijding van gendergerelateerd geweld van 2021¹⁴, wordt er in studies, overheidsbeleid en plannen voor gendergelijkheid nog altijd **weinig rekening gehouden** met vrouwen en meisjes met een handicap. Er zijn te weinig statistieken met genderinformatie over personen met een handicap. En als ze er al zijn, bevatten ze zelden een intersectionele analyse die inzicht geeft in de precieze aard van de situatie en de structurele oorzaken¹⁵. Er zijn ook nog altijd te weinig verengingen die de belangen van vrouwen met een handicap behartigen.
19. Vrouwen met een handicap **zijn bijzonder kwetsbaar op de arbeidsmarkt**. 55% van hen die een baan hebben, werken parttime (bij mannen met een handicap gaat het om 22%; bij de totale vrouwelijke bevolking gaat het om 42%)¹⁶. Vrouwen met een handicap zijn ook ondervertegenwoordigd in maatwerkbedrijven, waar ze maar 30% van de jobs innemen¹⁷, alsook in de aangepaste centra voor opleiding en socioprofessionele inschakeling. Ze genieten bovendien minder vaak van steunmaatregelen voor opleidingen of werk in een gewone omgeving, waar ze maar zo'n 40% van de populatie uitmaken¹⁸.
20. Tijdens monitoringbezoeken aan verschillende interneringsplaatsen (zie pagina 17¹⁹) heeft Unia gebreken vastgesteld die specifiek in het nadeel zijn van geïnterneerde vrouwen: een chronisch gebrek aan psychiatrische bedden voor mensen met een zogenaamd "hoog risico" (Vlaanderen); een groter risico op discriminatie als gevolg van verschillende kwetsbaarheidsfactoren (gender, psychiatrische problemen, statuut van de geïnterneerde, moeder...); een verblijf binnen het gewone gevangenisregime...

Aanbeveling 8: Pas gendermainstreaming toe bij het uitwerken van maatregelen en beleid voor personen met een handicap. Pas handistreaming toe voor maatregelen en beleid over gendergelijkheid.

Aanbeveling 9: Ondersteun de oprichting en de groei van verenigingen die de belangen van vrouwen en meisjes met een handicap behartigen om hun participatie en zelfbeschikking te bevorderen.

Aanbeveling 10: Zorg ervoor dat geïnterneerde vrouwen die in een penitentiaire instelling verblijven, toegang krijgen tot zorg en activiteiten.

3.2.3 Antwoord op punt 7: Kinderen met een handicap

21. **De mening van de kinderen** over zaken die hen aanbelangen, wordt zelden gevraagd en als hun mening al wordt gevraagd, wordt er zelden rekening mee gehouden. De wetgeving staat de participatie van kinderen meestal pas toe als ze de volwassen leeftijd hebben bereikt. Bovendien worden kinderen met een handicap te weinig ondersteund om in hun persoonlijke leven duidelijke keuzes te kunnen maken.

22. **Het gebrek aan ondersteuningsmogelijkheden** thuis en het beperkte aanpassingsvermogen van de reguliere diensten dwingen vele ouders om voor niet-inclusieve diensten (school, vrije tijd, huisvesting...) te kiezen. De instelling is nog al te vaak een keuze bij gebrek aan beter. Omdat de subsidies worden toegekend op basis van het aantal bezettingsdagen, kiezen ouders er vaak voor om hun kind meer dagen in een instelling te plaatsen dan ze eigenlijk zouden willen uit angst om hun plaats te verliezen. Het statelijk rapport geeft **geen cijfers** over het aantal **kinderen dat in een instelling verblijft**. De site van PHARE (Franstalig Brussel) maakt gewag van 459 erkende plaatsen in opvangcentra voor kinderen;²⁰ de site van de AViQ (Waals Gewest) van 3164 erkende plaatsen in de residentiële jeugdhulp op 3/06/2022.²¹
23. In Vlaanderen is het al dan niet kunnen rekenen op een sociaal netwerk een belangrijke factor voor het bepalen van de prioriteit voor het toekennen van persoonsvolgende financiering. Wie kan rekenen op een sterk sociaal netwerk, wordt als minder prioritair beschouwd en moet dus langer wachten op persoonsvolgende financiering (vaak meer dan 10 jaar). Wanneer één van de ouders er bijvoorbeeld voor kiest om deeltijds te werken om in te staan voor de zorg van het kind met een beperking, wordt het kind lager ingeschaald. Hetzelfde geldt voor kinderen die inclusief onderwijs volgen.

2021 - NO UPDATES

24. De mentale gezondheid van kinderen en jongeren is zorgwekkend: 16,3% van de kinderen en adolescenten tussen 10 en 19 jaar lijdt aan een gediagnosticeerde psychische aandoening en zelfmoord blijft de belangrijkste doodsoorzaak bij jongeren tussen 15 en 29 jaar.²²

Aanbeveling 11: Pas het juridische kader aan zodat minderjarige kinderen met een handicap kunnen deelnemen aan overleg dat hen aanbelangt, rekening houdend met hun leeftijd en hun maturiteit en met aangepaste bijstand.

Aanbeveling 12: Zorg voor meer thuisondersteuning en pas de begeleidingsdiensten aan de noden van kinderen met een handicap aan.

Aanbeveling 13: Stel cijfergegevens ter beschikking waarmee het de-institutionaliseringproces van kinderen met een handicap kan worden gevolgd.

Aanbeveling 14: Maak van preventie op het vlak van mentale gezondheid een prioriteit door kwaliteitszorg aan te bieden die toegankelijk is voor kinderen en jongeren.

3.2.4 Antwoord op punt 8: Bevordering van bewustwording

25. Afgezien van enkele ad-hocacties hebben de overheden geen **actieplannen of strategieën** opgezet om het VN-Verdrag bekend te maken. De samenleving in het algemeen en de mensen die werken in de handicapsector zijn onvoldoende op de hoogte van het VN-Verdrag en van de rechten die het beschermt.²³
26. Uit de bevraging van Unia blijkt echter²⁴ dat het hebben van een positief beeld van handicap voor personen met een handicap het op één na belangrijkste thema in hun leven is. Op straat, op school, op het werk, in de media en zelfs in hun liefdes- en seksuele leven roept een handicap automatisch een resem clichés en misverstanden op die het uitoefenen van hun rechten in de weg staan. Personen met een handicap stellen vast dat dat beeld niet evolueert en zelfs achteruitgaat. Een handicap wordt nog te vaak vernauwd tot personen die een rolstoel gebruiken. 80% van de personen met een handicap hebben echter een niet-zichtbare handicap. In België is men zich hiervan nog te weinig bewust. Hun problemen worden onderschat, geminimaliseerd en de omgeving beseft niet met welke struikelblokken ze te maken krijgen.
27. Volgens de 'Baromètre Diversité et Égalité (2021)²⁵ van de Conseil Supérieur de l'Audiovisuel (CSA) heeft in de Federatie Wallonië-Brussel amper 1,48% van de **televisiegezichten** een handicap. De CSA stelt vast dat mensen met een handicap bijna altijd in affect- en achtergrondrollen worden opgevoerd. Sterker nog, 83,52% zien we als figurant en 12,57% van hen personifiëren de vox populi. Mensen die als persoon met een handicap worden gepercipieerd, zijn het slechtst vertegenwoordigd in rollen die als sociaal zeer waardevol worden gezien: journalist en/of presentator (0,09% van alle journalisten en presentatoren) ; woordvoerder (0,04%) of expert (0,42%). Bovendien wordt bijna de helft van de mensen met een handicap enkel en alleen wegens die handicap gevraagd om op het scherm te verschijnen.
28. Bij de **Vlaamse zenders** zien we al even zwakke resultaten: slechts 1,5% van de mensen in primetime hebben een handicap²⁶. Dat is al een verbetering ten opzichte van de vorige jaren (1,1%). De Vlaamse openbare omroep streeft naar een zichtbaarheid van 2% in 2025 en wil in 2023 een kopstuk met een handicap op het scherm.

2021 - NO UPDATES

Aanbeveling 15: Werk een actieplan en een strategie uit om het grote publiek al vanaf jonge leeftijd bewust te maken van de diverse vormen van (zichtbare en onzichtbare) handicaps en van het respect voor de rechten van personen met een handicap.

Aanbeveling 16: Neem opleidingsmodules op in het curriculum van (toekomstige) professionals (leerkrachten, media, medische en paramedische sector, handicapsector, psychiatrie, politie) om hen te sensibiliseren en de rechten van personen met een handicap te bevorderen.

Aanbeveling 17: Spoor de media aan om personen met een handicap in het medialandschap zichtbaar te maken. Maak ze bewust en leid hen op om een positief beeld te tonen van mensen met een handicap, dat niet enkel op hun handicap is gebaseerd.

3.2.5 Antwoord op punt 9: Toegankelijkheid

29. In de bevraging van Unia²⁷ **gaf een grote meerderheid van de respondenten aan dat ze door hun handicap moeilijk toegang hebben tot** gebouwen, sanitaire voorzieningen, wegen en het openbaar vervoer. 71% van hen vindt ook dat er **sinds 2014 weinig of geen vooruitgang is geboekt**.
30. De toegankelijkheids**plannen** die de federale, gewestelijke en gemeentelijke overheden goedkeurden (als dit al gebeurde) zijn **ambitieuw** noch bindend **genoeg** en bevatten geen deadlines op langere termijn. Geen enkele overheid heeft actieplannen goedgekeurd om de toegankelijkheid van scholen, gezondheidsdiensten en sociale diensten te garanderen. De Franse Gemeenschap heeft aanzienlijke budgetten vrijgemaakt om scholen te renoveren zonder daarbij systematisch een betere toegankelijkheid te garanderen.
31. In België is er geen enkel **juridisch kader** dat een gebrek aan toegankelijkheid sanctioneert. Er is geen gecoördineerde aanpak en er worden geen specifieke middelen opzijgezet om struikelblokken die de toegankelijkheid belemmeren, weg te nemen.
32. Tussen 2015 en 2018 voerde Unia drie onderzoeken uit naar **de toegankelijkheid van gemeenten** in Brussel²⁸, Wallonië²⁹ en Vlaanderen³⁰. Uit die onderzoeken blijkt dat gemeenten op een heel verschillende manier met toegankelijkheid omspringen. Hoewel de meeste gemeenten doorgaans baat hebben bij werken die de toegankelijkheid verbeteren, nemen ze zelden een proactieve/preventieve houding aan.
33. Wat het **openbaar vervoer** betreft, heeft nog geen enkele vervoersmaatschappij een efficiënte, samenhangende en duurzame strategie ontwikkeld met het oog op een **integrale toegankelijkheid** van zijn netwerk **binnen een redelijke termijn**.
34. Alleen de **MIVB**³¹ heeft, onder impuls van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, een strategisch plan opgesteld om zijn net toegankelijker te maken. Dit tienjarenplan is opgenomen in het openbare-dienstcontract van de MIVB en bevat verschillende maatregelen: diverse ingrepen om de infrastructuur en het rollend materiaal toegankelijker te maken, opleidingen voor het personeel en meer en betere informatie voor de reizigers. Dit plan heeft al tot enige vooruitgang geleid, maar zegt helaas niet wanneer de volledige toegankelijkheid een feit moet zijn.
35. Het **Belgische spoornet** (NMBS) is nog lang niet zelfstandig toegankelijk. Reizigers met een handicap blijven aangewezen op assistentie (die in slechts 115 van de 555 stations beschikbaar is) en hebben heel wat negatieve ervaringen op het net.³² Als er de afgelopen jaren al inspanningen zijn geleverd om de toegankelijkheid te verbeteren, dan passen ze alleszins niet in een globaal plan. Begin 2024 zijn 103 van de 555 stations volledig toegankelijk. Toch bieden maar 28 van deze stations begeleiding aan.³³ Eind 2024 krijgen we eindelijk de eerste voertuigen met een automatische rolstoelbrug zodat gebruikers zonder belemmering aan boord kunnen. Maar omdat er bij de toegangspoortjes nog een niveauverschil van 3,5 cm blijft bestaan, zullen sommige reizigers nog altijd assistentie nodig hebben.
36. De **Vlaamse** vervoersmaatschappij De Lijn³⁴ werd eind 2023 door de Rechtbank van 1^e Aanleg in Antwerpen³⁵ veroordeeld voor discriminatie en de weigering om redelijke aanpassingen door te voeren. Unia en de slachtoffers hadden deze rechtsvordering ingesteld nadat er 15 incidenten waren vastgesteld: omdat de buschauffeurs eenvoudigweg niet stopten bij de haltes waar mensen in een rolstoel wachtten; omdat de gebruikte bussen en trams niet toegankelijk waren; omdat ze niet waren uitgerust met materiaal dat nodig is om een toegangshelling te plaatsen of omdat de bestuurders niet

bereid waren of de technische knowhow niet hadden om die te plaatsen. Naast deze problemen blijft De Lijn al sinds 2013 elektrische scootmobielen op zijn lijnen verbieden³⁶.

37. In **Wallonië** weigert de TEC sinds 2017 elektrische scootmobielen de toegang tot bussen vanwege hun formaat en te grote draaicirkel. Begin 2024 stelde de CAWaB via zogenaamde mystery clients herhaaldelijk incidenten vast bij pogingen van rolstoelgebruikers om bij toegankelijke of haalbare haltes in te stappen. Rolstoelgebruikers probeerden het 59 keer maar in slechts 63% van de gevallen raakten zij aan boord.
38. De gewestelijke verordeningen aangaande toegankelijkheid gelden enkel voor bouw- en renovatieprojecten die zijn onderworpen aan een stedenbouwkundige vergunning. Ze zijn **niet van toepassing op alle gebouwen en ruimten**. Een voorbeeld: geklasseerde gebouwen en ruimten die zich in beschermd gebied bevinden, zijn over het algemeen vrijgesteld. Afhankelijk van hun grootte en hun functie hoeven ook talloze andere gebouwen (openbaar of privé) de toegankelijkheidsnormen niet te respecteren (bv. kantoorgebouwen, handelszaken, hotels, restaurants en cafés). Bovendien houden de normen **alleen maar rekening met elementen die zichtbaar zijn op het plan**. Maar de toegankelijkheid is in grote mate afhankelijk van de inrichting en de afwerking. Zo blijven er nog hindernissen bestaan voor talloze gebruikers, zoals mensen met een zintuiglijke of mentale beperking.
39. Doorgaans controleren de overheden onvoldoende of de **bestaande toegankelijkheidsnormen** worden nageleefd (door een gebrek aan opleiding) bij het verlenen van bouwvergunningen. Als de bouw van de voorzieningen klaar is, volgen er **nooit controles**. Er zijn geen sancties wanneer toegankelijkheidsnormen niet worden gerespecteerd en personen met een handicap beschikken niet over doeltreffende rechtsmiddelen om tekortkomingen te melden. Onderzoek heeft aangetoond dat bij een steekproef van 147 vergunningsaanvragen er maar 9 planmatig volledig voldeden aan de toegankelijkheidsnormen van de Vlaamse reglementering inzake stedenbouw³⁷. En na de uitvoering van de werken blijkt geen enkel dossier nog volledig aan de normen te voldoen.
40. **Architecten, grafisch ontwerpers, ingenieurs en programmeurs zijn niet of te weinig opgeleid inzake toegankelijkheid en universeel design**. Het maakt geen deel uit van hun verplicht studiepakket.

Aanbeveling 18: Keur een breed wettelijk kader goed om op middellange termijn alle openbare gebouwen of gebouwen die openstaan voor het publiek, wegen en openbaar vervoer volledig toegankelijk te maken. Koppel er een concrete planning aan, maak specifieke budgetten vrij en leg sancties op wanneer de planning niet wordt aangehouden.

Aanbeveling 19: Herzie de toegankelijkheidsnormen en vul ze aan, zodat ze met alle vormen van handicap rekening houden. Controleer deze normen systematisch en leg sancties op wanneer ze niet worden nageleefd. Zorg voor doeltreffende rechtsmiddelen voor de burgers om inbreuken tegen de regelgeving te melden.

Aanbeveling 20: Integreer toegankelijkheid en universeel ontwerp in verplichte opleidingsprogramma's en in bijscholingen voor personen die werken in de bouw- en de digitale sector.

3.2.6 Antwoord op punt 10: Risicovolle situaties en humanitaire noodsituaties

41. De wet bepaalt dat gezinnen met kinderen die hier illegaal verblijven, indien nodig in een collectieve structuur kunnen worden opgevangen.³⁸ De wet voorziet niet in een andere mogelijkheid, zelfs als materiële bijstand in een collectieve opvangstructuur absoluut onmogelijk is omdat een kind of een lid van het opgevangen gezin medische problemen heeft. Gezinnen waarvan een lid een handicap heeft, kunnen met andere woorden niet terecht in een individuele opvangstructuur. **België heeft de wet nog steeds niet gewijzigd, drie jaar nadat het Grondwettelijk Hof³⁹ oordeelde dat de situatie discriminerend was⁴⁰.**
42. België werd de afgelopen jaren met twee grote rampen geconfronteerd: de coronacrisis en de overstromingen van de zomer van 2021. Die twee gebeurtenissen hebben aangetoond dat België nood heeft aan **een grootschalig crisismanagementplan dat rekening houdt met personen met een handicap**. Het is een van de maatregelen uit het Federaal Plan Handicap die ondanks ons aandringen niet werd uitgevoerd.
43. **Tijdens de overstromingen werden de volgende tekortkomingen vastgesteld:**
- De hulpdiensten en noodnummers waren vooral voor doven niet bereikbaar.
 - Er was geen preventief plan om personen met een handicap en vooral personen met beperkte mobiliteit te evacueren.
 - Er was een gebrek aan toegankelijke communicatie over wat er gaande was, welke hulp beschikbaar was voor de slachtoffers en over de medische noodhulp.
44. Hierna volgen de **belangrijkste problemen die tijdens de gezondheidscrisis werden vastgesteld** en die Unia vermeldde in haar rapport over de impact van de crisis op mensen met een handicap en op hun naasten⁴¹:
- Bij de eerste beperkende maatregelen werd geen rekening met personen met een handicap gehouden.
 - Er werd ook onvoldoende overlegd met organisaties die de belangen van personen met een handicap behartigen.
 - Redelijke aanpassingen werden vaak geweigerd of nauwelijks in acht genomen (fysieke afstand was niet altijd mogelijk, vrijstelling van het dragen van een mondmasker voor bepaalde personen, begeleiding bij het doen van boodschappen of opname in het ziekenhuis enz.).
 - Bij het begin van de pandemie werden de diensten voor personen met een handicap soms stilgelegd, zoals de eerstelijnszorg, assistentie bij het openbaar vervoer, leveringen van medisch materiaal door de ziekenfondsen of thuishulp, schoonmaak en boodschappen doen.
 - Mantelzorgers en personen met een handicap die niet in een instelling verbleven, kregen geen voorrang bij de vaccinatie.
 - Onduidelijke communicatie over wie voorrang zou krijgen in de ziekenhuizen veroorzaakte verwarring bij oudere personen en personen met een handicap. Unia ontving getuigenissen van geweigerde ziekenhuisopnames of van geweigerde begeleiding, wat een ziekenhuisopname onmogelijk maakte.
 - De gezondheidscrisis maakte de problemen in verband met de toegang tot informatie en de digitale kloof alleen nog maar groter. Informatie over de COVID-19 maatregelen was niet duidelijk of toegankelijk. Heel wat (openbare) diensten waren enkel digitaal toegankelijk.
 - Tijdens de eerste lockdowns werden de instellingen voor mensen met een handicap volledig van de buitenwereld afgesloten. In geval van besmetting moesten de bewoners in hun kamers blijven. Er waren geen activiteiten meer. Weekends met familie en bezoeken waren verboden. Na de lockdowns bleven sommige instellingen uitstappen en bezoeken verbieden zonder andere activiteiten voor te stellen, soms om onterechte redenen. Sommige instellingen

communiceerden amper of niet met de families en de bewoners hadden vaak geen wifi. Al die maatregelen hadden een zware impact op de bewoners, zowel fysiek als mentaal en psychologisch. Controles werden niet of nauwelijks uitgevoerd. Deze situatie heeft de grenzen aangetoond van institutionele modellen voor ouderen en personen met een handicap.⁴²

Aanbeveling 21: Waar nodig wettelijk voorzien in aangepaste opvang, in individuele accommodatie voor mensen die hier illegaal verblijven of internationale bescherming vragen, en die een gezinslid met een handicap hebben.

Aanbeveling 22: Stel crisisplannen op die rekening houden met personen met een handicap en met hun recht op redelijke aanpassingen. Zorg voor beschermings- en testmateriaal om de continuïteit van fysieke en psychologische zorgverlening en de nodige bijstand om zelfstandig te kunnen leven, te verzekeren. Zorg ervoor dat de overheden preventief en proactief met het maatschappelijke middenveld samenwerken.

Aanbeveling 23: Bundel en maak alle bepalingen en informatie over de crisissituatie in een toegankelijk formaat openbaar: klare taal, gemakkelijk te lezen, gebarentaal en ondertitels.

Aanbeveling 24: Zorg tijdens crisissen voor essentiële zorg en begeleiding aan huis.

Aanbeveling 25: Garandeer dat de rechten van personen met een handicap in acht worden genomen en zorg voor menswaardige levensomstandigheden in instellingen tijdens een crisis. Herzie het institutionele model dat tijdens deze crisis zijn beperkingen toonde.

Aanbeveling 26: Sensibiliseer zorgverleners en leid ze op om een handicap op een niet-medische manier aan te pakken. Hanteer in eerste instantie medische en ethische criteria op spoedafdelingen en intensive care units en verwar een handicap niet met gezondheidstoestand.

3.2.7 Antwoord op punt 11: Gelijkheid voor de wet

45. In 2019 voerde de Hoge Raad voor Justitie een audit uit⁴³ die de volgende problemen aan het licht bracht: **de voorkeur gaat naar professionele bewindvoerders**, die geen officiële opleiding hoeven te volgen en die een onbeperkt aantal dossiers mogen behandelen. Er zijn ook geen wettelijke loonschalen voor hun kosten en erelonen. De aanduiding van professionele bewindvoerders gebeurt niet op basis van specifieke criteria, maar wordt aan het oordeel van de rechter overgelaten.
46. De wet van 8 november 2023 (die normaal gezien op 01/09/2025 van kracht wordt) betreffende het statuut van bewindvoerder over een beschermd persoon moet vooral een antwoord bieden op de problemen die zijn vastgesteld: de familiale bewindvoerder zal meer ondersteuning krijgen, de rechter zal moeten motiveren waarom hij voor een professionele bewindvoerder kiest, het beroep zal aan bepaalde erkenningscriteria moeten voldoen... De wet bepaalt echter ook dat er een forfaitaire vergoeding voor de bewindvoerder komt, wat moeilijk te dragen is als de inkomsten van de beschermde persoon laag liggen.⁴⁴ Bovendien **is de opleiding van de professionele**

bewindvoerders niet gebaseerd op de principes van het VN-Verdrag (inclusie, autonomie, zelfbeschikking...).

47. In juni 2021 richtte de FOD Justitie het 'centraal register' op, een internetplatform dat dienst doet als administratieve schakel tussen de vrederechters, de bewindvoerders en de vertrouwenspersonen. **Niet-professionele bewindvoerders die het register soms niet kennen, konden niet rekenen op begeleiding, informatie of een opleiding. Zij worden niet geholpen door deze digitalisering.**
48. In het algemeen hebben vrederechters te veel werk. Omdat ze niet over aangepaste middelen en tools beschikken, **kunnen ze geen beschermingssysteem op maat aanbieden en is er onvoldoende kwalitatieve controle op de bewindvoeringsdossiers.**
49. De wet op de bewindvoering⁴⁵ **behoudt de mogelijkheid tot vertegenwoordiging.** In de praktijk kiest men zelfs vaker voor vertegenwoordiging dan voor bijstand. Het ontbreekt overigens ook aan ondersteunende maatregelen voor de persoon met een handicap, waardoor hij zijn recht op ondersteunde besluitvorming niet kan uitoefenen.
50. Het **ontbreken van betrouwbare en transparante cijfers** over het aantal bewindvoeringen en bewindvoerders bemoeilijkt een gericht beleid.⁴⁶

Aanbeveling 27: Geef vrederechters de nodige (vooral menselijke) middelen zodat ze de wet naar de geest kunnen uitvoeren.

Aanbeveling 28: Werk ondersteunende maatregelen uit voor personen die onder het systeem van bewindvoering zijn geplaatst zodat ze hun recht op bijstand effectief kunnen uitoefenen.

Aanbeveling 29: Zorg voor de nodige begeleiding en ondersteuning zodat niet-professionele bewindvoerders hun werk kunnen uitvoeren.

Aanbeveling 30: Maak van de gerechtelijke beschermingsmaatregel geen louter juridische kwestie door de rol van andere partijen te versterken. Dit kan onder meer door een federale bewindvoeringscommissie op te richten die een aantal bevoegdheden van de rechter overneemt (toezicht op bewindvoerders...) en door een pool van psychosociale hulpverleners ter ondersteuning van de vrederechters op te richten.

Aanbeveling 31: Zorg voor betrouwbare en officiële gegevens over het aantal bewindvoeringen (uitgesplitst volgens het regime bijstand dan wel vertegenwoordiging) en over het aantal bewindvoerders (uitgesplitst volgens de functie van de bewindvoerders (persoon-goederen, familiaal of professioneel)).

3.2.8 Antwoord op punt 12 : Toegang tot de rechter

51. Justitiepersoneel heeft vaak geen voeling met de leefwereld van personen met een handicap. **Magistraten zijn onvoldoende opgeleid en vertrouwd met de noden van personen met een handicap** en met het fenomeen 'handicap' in ruime zin. Rechters horen deze personen bijvoorbeeld te weinig in rechtszaken die hen aanbelangen, met name bij beslissingen om mensen met psychische problemen onder toezicht⁴⁷ of onder het systeem van gerechtelijke bescherming te plaatsen.⁴⁸
52. Uit de Unia-raadpleging blijkt ook dat personen met een handicap niet over de financiële middelen beschikken om naar de rechter te stappen, vooral omdat personen met een handicap niet langer automatisch recht hebben op gratis rechtsbijstand. Een dove rechtzoekende kan bij burgerlijke rechtszaken geen beroep doen op een gebarentolk en rechtbanken zijn niet altijd toegankelijk.⁴⁹

Aanbeveling 32: Leid magistraten op en maak ze bewust van de grondrechten van personen met een handicap: leg de nadruk op het beginsel van bekwaamheid van personen met een handicap en wijs hen op de specifieke noden van personen met een handicap bij rechtszaken.

3.2.9 Antwoord op punt 13 en 14: Vrijheid en veiligheid van de persoon

53. **Na een groot aantal veroordelingen door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens over de kwestie van internering**⁵⁰ heeft België sedert 2016 een reeks organisatorische en wetgevende hervormingen in gang gezet of voortgezet. Ons land boekt enige vooruitgang (investerings in het zorgcircuit, oprichting van mobiele ZTI-teams...), maar voldoet nog altijd niet aan de verwachtingen van het Comité van Ministers van de Raad van Europa⁵¹⁵².
54. In haar rapport internering⁵³, dat is gebaseerd op 200 gesprekken met geïnterneerde personen, hun naasten en professionals uit de sector, stelt Unia vast dat de **rechten van geïnterneerden niet worden gerespecteerd** doorheen hun traject.
55. De wet van 2014 betreffende de internering beperkt de toepassingsfeer van de interneringsmaatregel tot de ernstigste gevallen. Nochtans **blijft het aantal geïnterneerden de laatste jaren alleen maar toenemen**: tot 4342 in december 2023⁵⁴, waarvan er begin 2024 1000 in de gevangenis zaten. Een studie van het Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie moet nagaan wat de mogelijke oorzaken van deze stijging zijn (de achteruitgang van de geestelijke gezondheid van de bevolking, de uiteenlopende interpretaties van de interneringscriteria...). Bovendien zijn de middelen die besteed worden aan het forensisch psychiatrisch deskundigenonderzoek volstrekt ontoereikend om de rechter te helpen om een onderbouwde beslissing te nemen (te weinig deskundigen, veel te korte deadlines voor de deskundigen, onderzoeken in een onaangepaste omgeving...)⁵⁵.
56. De **onbepaalde duur** van de interneringsmaatregel biedt de geïnterneerde⁵⁶ bijzonder weinig perspectief en zekerheid.
57. In bepaalde gevallen staat de **wet nog een verblijf in de psychiatrische afdeling van de gevangenis** toe. Dit verblijf moet juridisch gezien tijdelijk en voorlopig zijn, maar uit de feiten blijkt dit niet:

mensen verblijven er soms meerdere jaren, soms zelfs in een gewone cel, in overbevolkte gevangenissen. In de huidige omstandigheden brengt het gevangenisverblijf nog meer schade toe aan de toch al fragiele levenstrajecten van geïnterneerde personen.

58. Het **gebrek aan plaatsen in het reguliere circuit** bemoeilijkt een vlotte doorstroom van geïnterneerde personen binnen het zorgtraject aanzienlijk. In de praktijk kan een groot aantal geïnterneerde personen slechts zeer moeilijk plaatsen van vrijheidsberoving (psychiatrische afdelingen en de verschillende beveiligde plaatsingsvoorzieningen) verlaten, ook al voldoen deze plaatsen niet aan de zorgnoden en het profiel van deze mensen. Dat geldt met name voor **personen zonder verblijfsrecht**⁵⁷. Zij worden niet beschermd door de sociale zekerheid en kunnen daardoor geen externe behandeling financieren. Zij worden op die manier gedwongen om tot in het oneindige in gesloten plaatsingsvoorzieningen te blijven, ook als ze recht hebben op een invrijheidsstelling op proef of definitieve invrijheidsstelling.⁵⁸
59. Het **gebrek aan financiële en personele middelen** brengt het personeel (vooral het zorgpersoneel) in een moeilijke situatie. Dit heeft een impact op de kwaliteit van de zorg en dus ook op de kansen op re-integratie.
60. De Belgische overheden investeren in **extrapenitentiaire zorg**, ofwel in de forensische psychiatrische centra (FPC's in Vlaanderen), ofwel in beveiligde psychiatrische ziekenhuizen. In 2028 komen er normaal gezien in Wallonië twee nieuwe FPC's bij (in Paifve en Waver). In Vlaanderen gaat het om één FPC (long stay, in Aalst). De FPC's zijn voornamelijk op veiligheid gericht. Wat de bestaande FPC's betreft, tonen de verslagen van de Zorginspectie⁵⁹ aan dat de **zorgkwaliteit wordt ondermijnd** door een groot personeelstekort en een hoog personeelsverloop. Bovendien zet men in streng beveiligde instellingen vooral in op veiligheid en het beperken van de risico's. Hoewel sommige geïnterneerde personen nood hebben aan een sterk beveiligde omkadering, is dat aandeel veel kleiner dan vandaag in deze voorzieningen verblijft⁶⁰.
61. Twee nieuwe wetten⁶¹ uit 2023 voeren bepalingen in die bijzonder nadelig zijn voor daders met een psychiatrische aandoening: behandeling onder vrijheidsberoving, de verlengde opvolging en een nieuwe beveiligingsmaatregel. Deze **straffen en maatregelen zijn intrinsiek gekoppeld aan de aanwezigheid van een psychiatrische aandoening** en baseren zich derhalve op het criterium handicap. Unia⁶² en ook andere organisaties zoals het FIRM⁶⁴, hebben hun bedenkingen geuit bij deze wetten in het licht van de mensenrechten en basisprincipes van het strafrecht.

Aanbeveling 33: Gebruik de resultaten van het onderzoek naar de oorzaken die aan de basis liggen van het stijgend aantal geïnterneerden, om een actieplan met duidelijke deadlines op te stellen.

Aanbeveling 34: Garandeer de kwaliteit van het forensisch psychiatrisch deskundigenonderzoek: valoriseer het beroep van forensisch psychiatrisch deskundige en richt een comité op dat de kwaliteit controleert van de verslagen en de uniforme interpretatie van de wettelijke interneringscriteria.

Aanbeveling 35: Breng de mensen die op dit ogenblik in gevangenissen zitten, over naar aangepaste zorgvoorzieningen, bij voorkeur in de reguliere sector. Sta toe dat mensen zonder verblijfsrecht gebruik kunnen maken van de invrijheidsstelling op proef, en dit onder dezelfde voorwaarden als andere geïnterneerden.

Aanbeveling 36: Creëer verblijfplaatsen die aangepaste zorg aanbieden en de geïnterneerden meer autonomie geven, om hun re-integratie te bevorderen.

Aanbeveling 37: Voorkom dat inrichtingen tot bescherming van de maatschappij en forensisch psychiatrische centra het dominante model worden en dat de uitbating ervan ten koste gaat van de uitbreiding (of a fortiori het behoud) van het zorgaanbod in het reguliere circuit (met name ambulante en in open residentiële structuren).

Aanbeveling 38: Integreer een wettelijke termijn voor de plaatsingsmaatregel (een vrijheidsberoving), zoals de wet ook voorziet voor een invrijheidsstelling op proef.

Aanbeveling 39: Herbekijk de nieuwe bepalingen voor daders met een psychiatrische

3.2.10 Antwoord op punt 15: Vrijwaring van foltering en andere wrede, onmenselijke of vernederende behandeling of bestraffing

62. België is de voorbije jaren geconfronteerd met een aantal **dramatische dossiers inzake de wrede en vernederende behandeling van personen met psychische problemen**. Drie personen zijn gestorven na politie interventies: Jonathan Jacob (2010), Cémil Kaya (2015) en Jozef Chovanec (2018). Het gebrek aan respect voor mensen met psychische problemen, ongepaste bedwingingstechnieken en het gebrek aan training voor agenten werden aan de kaak gesteld. Er moest een actieplan komen onder toezicht van de Raad van Europa. Ondanks enkele acties, zoals opleidingen voor agenten, zijn er toch nog mensen overleden (met name twee patiënten met psychische problemen in 2023).
63. België heeft zopas het Federaal Instituut voor de Rechten van de Mens (FIRM) aangewezen als **nationaal preventiemechanisme OPCAT** (preventie van foltering en andere wrede, onmenselijke of vernederende behandelingen of bestraffingen). Dit instituut is enkel voor federale materies bevoegd. Op dit ogenblik is er geen enkele garantie dat regionale instellingen hier in de toekomst onder zullen vallen, zoals instellingen voor personen met een handicap, bepaalde psychiatrische voorzieningen of woonzorgcentra. Unia werd op advies van de Raad van State (wettelijke basis van Unia aan te passen) uiteindelijk niet als mogelijke partner bij die mechanismen betrokken, ondanks haar mandaat 33.2 en haar expertise in de monitoring van interneringsplaatsen.

64. Bedwinging en afzondering worden nog te vaak gebruikt als **straf** of om een **tekort aan personeel** op te vangen in gesloten of halfopen leefomgevingen, vooral in psychiatrische ziekenhuizen, in het buitengewoon onderwijs, in instellingen voor personen met een handicap, in woonzorgcentra en in gevangenissen. Tijdens de gezondheidscrisis werd een toename van hun gebruik vastgesteld.

Aanbeveling 40: Maak de verschillende politiekorpsen zo snel mogelijk vertrouwd met hoe ze moeten omgaan met personen met psychische problemen en geef de nodige opleiding.

Aanbeveling 41: Richt zo snel mogelijk een alomvattend onafhankelijk preventiemechanisme OPCAT op in lijn met de internationale verplichtingen en garandeer daarbij een handicapexpertise, in alle plaatsen van vrijheidsberoving (met name rond het gebruik van bedwinging); pas het samenwerkingsakkoord dat Unia opricht aan om de taken rond het preventiemechanisme hierin op te nemen.

3.2.11 Antwoord op punt 16: Vrijwaring van uitbuiting, geweld en misbruik

65. De helft van de personen met een handicap die aan de Unia-bevraging deelnamen, verklaarde slachtoffer te zijn geweest van fysiek of psychisch geweld. Hierbij ging het niet alleen om onbekenden, maar ook vaak om personen uit de directe omgeving van het slachtoffer (partner, familielid, opvoeder enz.). De respondenten wezen op **de verschillende struikelblokken waarmee zij bij het melden van deze gewelddaden werden geconfronteerd**: de bevoegde overheden geloofden hen niet en **klasseerden hun klacht zonder gevolg**, het gebrek aan redelijke aanpassingen in hun communicatie met politie en justitie.
66. De Unia-bevraging bracht aan het licht dat **vrouwen met een handicap** vaker geweld moeten ondergaan dan mannen met een handicap.⁶⁵ Een rapport over gendergerelateerd geweld in België, dat in 2024 werd gepubliceerd, toont aan dat het percentage vrouwen dat het slachtoffer is van fysiek, psychisch en seksueel geweld, veel hoger ligt bij vrouwen die arbeidsongeschikt zijn als gevolg van een handicap of die gezondheidsproblemen hebben.⁶⁶ Toch maken vrouwen met een handicap veel minder gebruik van de diensten die slachtoffers van geweld bijstaan. De belangrijkste reden hiervoor is dat deze diensten moeilijk toegankelijk zijn en over te weinig middelen en expertise beschikken om aan hun specifieke noden te voldoen.⁶⁷ De overheden beseften dat ze dringend moesten optreden en hebben maatregelen getroffen.⁶⁸

Aanbeveling 42: Verbeter de universele toegankelijkheid van ondersteunings- en bijstandsdiensten voor vrouwen die het slachtoffer zijn van geweld en van diensten die huiselijk en echtelijk geweld opsporen.

Aanbeveling 43: Verzeker de toepassing van de maatregelen uit het nationaal actieplan in de strijd tegen gendergerelateerd geweld (2021-2025) met het oog op de bescherming van personen met een handicap en maak de intersectionele aanpak permanent. Houd voor toekomstige plannen rekening met de dimensie handicap.

3.2.12 Antwoord op punt 17: Bescherming van de persoonlijke integriteit

67. Uit Unia's analyse van de huishoudelijke reglementen van de Franstalige instellingen voor personen met een handicap, getuigenissen uit de praktijk en een studie over gynaecologisch en verloskundig geweld op vrouwen met een verstandelijke beperking die in een instelling verblijven⁶⁹, blijkt dat vrouwen nog vaak **verplicht worden om anticonceptie te gebruiken wanneer ze in collectieve huisvestingscentra verblijven**.
68. **Intersexe personen** worden nog vaak onderworpen aan overbodige medische ingrepen: 'normaliserende' operaties en hormonenbehandelingen. Er is geen specifiek juridisch kader om dit soort praktijken te verbieden. De wetten die medische ingrepen zonder expliciete toestemming van de patiënt verbieden, worden zelden toegepast bij intersexe patiënten die vaak minderjarig zijn.⁷⁰

Aanbeveling 44: Verbied elke vorm van verplichte anticonceptie als voorwaarde voor de opvang van vrouwen met een handicap in diensten als dagopvang of huisvestingscentra. Het gebruik van anticonceptie moet in elk geval uit vrije wil, met toestemming en op basis van duidelijke informatie gebeuren.

Aanbeveling 45: Verbied medische ingrepen die niet hoogdringend en medisch noodzakelijk zijn bij minderjarige intersexe personen zonder dat zij hun toestemming hebben gegeven.

3.2.13 Antwoord op punt 18: Zelfstandig wonen en deel uitmaken van de maatschappij

69. De Unia-bevraging⁷¹ wijst uit dat er **verschillende struikelblokken** zijn die een zelfstandig leven in de weg staan: het gebrek aan financiële middelen voor personen met een handicap, de hoge zorgkosten waardoor ze afhankelijk zijn van hun omgeving, het gebrek aan toegankelijke en aangepaste (sociale) huisvesting, het ontbreken van persoonlijke assistentiebudgetten, de ontoegankelijkheid van de openbare ruimte en het openbaar vervoer en het risico om uitkeringen te verliezen wanneer ze met een partner gaan samenwonen (de prijs van de liefde) of willen werken.
70. Veel personen met een handicap voldoen aan de voorwaarden voor **sociale huisvesting**. Tegelijk zijn de wachtlijsten bijzonder lang (tot wel tien jaar) en maar weinig sociale woningen zijn aangepast aan de specifieke noden van personen met een handicap.⁷²
71. **Geen enkele Waalse, Brusselse of Duitstalige overheid heeft een de-institutionalisering plan uitgewerkt. Het Waalse Gewest** heeft wel een **strategie** ontwikkeld om geïntegreerde levenslopen te bevorderen, waaruit een reeks aanbevelingen en mogelijke acties voortvloeien. Deze strategie werd opgenomen in het beheerscontract en het ondernemingsplan 2024–2029 van het Waalse agentschap. De operationalisering hiervan moet nog in werking treden. **De Brusselse overheden** hebben een **studie**⁷³ besteld om de vraag en de aangeboden diensten aan personen met een handicap in kaart te brengen. Er worden aanbevelingen in geformuleerd, maar concrete maatregelen komen daar niet uit voort.

72. En dus blijven **Brussel en Wallonië**, in tegenstelling tot Vlaanderen, dat een logica van persoonsgebonden financiering volgt, in se **een subsidieloga voor collectieve diensten exclusief gericht op personen met een handicap** aanhouden.⁷⁴ Het geld gaat vooral naar dagopvang en huisvesting, ten koste van inclusie-ondersteunende diensten. Nieuwe budgetten gaan nog altijd naar de renovatie, uitbreiding of bouw van nieuwe verblijfscentra.⁷⁵ Het **persoonlijk assistentiebudget** (PAB) is een middel om individuele zorg te financieren, dat ingaat tegen deze collectieve logica, maar amper wordt gebruikt (vooral in pilootprojecten), ondanks de grote vraag.⁷⁶ Mensen die een inclusievere manier van leven willen, botsen op een complexe regelgeving en op administratieve en organisatorische struikelblokken (beperkt budget, ingewikkelde administratieve procedures, strenge stedenbouwkundige normen). Ze krijgen geen enkele begeleiding.⁷⁷
73. **In het Brussels Gewest** betreuren we het **gebrek aan diversiteit** in de verblijfscentra⁷⁸ en het alarmerend hoge aantal mensen **op de wachtlijst(en)** (vooral in de opvang van personen met een verstandelijke handicap of een profiel van grote afhankelijkheid). De **wachttijd** wordt geschat op 1 tot 10 jaar.⁷⁹ De begeleidingsdiensten worden overspoeld⁸⁰ en vragen om versterking worden systematisch afgewezen. Bovendien ontbreekt ondersteuning en opvang voor personen met een dubbele diagnose, een autismespectrumstoornis of een hersenletsel.⁸¹ En tot slot is materiële hulp bij woningaanpassingen niet toegankelijk, want te weinig bekend, te complex of te streng qua toekenningscriteria⁸². Het gebrek aan opvangmogelijkheden dwingt mensen om naar andere regio's te verhuizen. En dus vergroot de afstand tot hun vertrouwde omgeving en krijgen ze te maken met andere diensten en een andere regelgeving.⁸³
74. **Ook in het Waals Gewest** voldoen de opvangmogelijkheden niet aan de vraag. In mei 2023 telde de **wachtlijst** (één voor alle instellingen) in totaal **1897** volwassenen die wachten op een oplossing, opvang of huisvesting. Op de wachtlijst voor dringende gevallen staan 240 personen.⁸⁴ De **erkenningnormen** van de residentiële diensten in het Waals Gewest voldoen niet aan de bepalingen van artikel 19, noch aan de internationale mensenrechtennormen; het aantal personen per vestiging is niet beperkt, behalve voor instellingen die vanuit het buitenland, vooral Frankrijk, worden gesubsidieerd. Daar is het aantal beperkt tot 80 personen.
75. In 2023 werden **1250 Franse kinderen en 7000 Franse volwassenen** opgevangen in bijna 200 gespecialiseerde centra die zijn erkend en worden gesubsidieerd door de bevoegde Franse overheidsdiensten. Het betreft voorzieningen die worden uitgebaat door de privésector. In 2021 beloofde Frankrijk om tegen eind 2021 geen personen met een handicap meer te dwingen om naar het buitenland te vertrekken. Toch worden in België nog steeds instellingen voor Fransen gebouwd.⁸⁵
76. Zowel in Brussel als in Wallonië zien mensen zich, door een gebrek aan erkende en gesubsidieerde dienstverlening, **gedwongen om een onderkomen te zoeken in niet-erkende centra**, die vaak buiten het wettelijk kader opereren (daarom worden ze ook 'piratenhuizen' genoemd).⁸⁶ Dergelijke voorzieningen laten zich vaak leiden door winstbejag ten koste van het welzijn van hun bewoners. Van sommige van die huizen is bekend dat ze hun bewoners én hun personeel extreem slecht behandelen en ernstig verwaarlozen.

Aanbeveling 46: Introduceer een actieplan om het aanbod van toegankelijke, flexibele en aangepaste huisvesting op grote schaal te verbeteren, vooral dan in de openbare huisvesting.

Aanbeveling 47: Stel in elk gewest een plan voor de-institutionalisering op met een precies tijdschema en met de nodige middelen, rekening houdend met de behoeften van mensen. Het plan moet concrete acties aanbevelen om te voldoen aan de noden die blijken uit de Waalse strategie en het Brussels kadaster. Werk een aanbod uit met de nodige ondersteunende diensten en een diverse, gepersonaliseerde huisvesting om vrije keuze mogelijk te maken.

Aanbeveling 48: Kom tegemoet aan de vraag naar persoonlijke assistentie, vooral door voldoende middelen te voorzien voor persoonlijke assistentiebudgetten. Richt een hulpdienst op voor dringende thuishulp voor mensen die zelfstandig wonen.

Aanbeveling 49: Zorg voor een normatief kader dat een levenswijze garandeert die altijd en overal de toets van de menselijke waardigheid doorstaat. Richt een extern mechanisme op bevoegd voor de controle en preventie in deze voorzieningen.

3.2.14 Antwoord op punt 19: Persoonlijke mobiliteit

77. Bij **het uitwerken van mobiliteitsmaatregelen en/of omgevingsmaatregelen** om het gebruik van de auto in de stad te ontmoedigen, wordt onvoldoende rekening gehouden met de specifieke situatie van personen met een handicap (bijvoorbeeld: lage emissiezones, kilometerheffing, invoering van voetgangerszones of zones met beperkte toegang). Personen met een handicap zijn bij gebrek aan toegankelijk openbaar vervoer immers sterk aangewezen op hun auto of die van hun naasten. En als er dan al uitzonderingen worden gemaakt voor personen met een handicap, dan zijn die vaak niet uniform of geharmoniseerd zodat ze er in heel wat omstandigheden geen aanspraak op kunnen maken.⁸⁷
78. Het toenemende gebruik van **scanvoertuigen om het parkeren te controleren**, heeft ertoe geleid dat mensen met een handicap vaak een boete krijgen, hoewel ze over het algemeen gratis mogen parkeren. In mei 2022 oordeelde de Rechtbank van Eerste Aanleg van Brussel dat de automatisch parkeercontrole met scanvoertuigen – zoals die werd georganiseerd door het Brussels Gewestelijk Parkeeragentschap - tot een indirecte vorm van discriminatie op basis van een handicap leidde, omdat ze meer stappen vergde dan de federale en regionale wetgeving voorschrijft. Om dat vonnis te counteren hebben parlementsleden van de Brusselse meerderheid van een ordonnantieherziening gebruik gemaakt om een bepaling op te nemen die personen met een handicap verplicht zich digitaal te registreren als ze van het recht op gratis parkeren willen genieten. Unia kant zich tegen deze politieke keuze omdat ze het leven van personen met een handicap nodeloos compliceert en het principe van de scheiding der machten aantast⁸⁸.

Aanbeveling 50: Houd altijd rekening met de specifieke situatie van personen met een handicap bij het uitwerken van omgevings- en/of mobiliteitsmaatregelen in de ruime zin, ook voor parkeren en het autoverkeer.

3.2.15 Antwoord op punt 20: Vrijheid van mening en meningsuiting en toegang tot informatie

79. Personen met een zintuiglijke of verstandelijke handicap ondervinden nog steeds veel problemen om **toegang te krijgen tot informatie**. In de Unia-bevraging wijzen ze op het gebrek aan audiodescriptie, ondertitels, vertaling in gebarentaal en documenten in een gemakkelijk leesbare taal.⁸⁹
80. De laatste jaren heeft de **digitalisering van de openbare en private diensten** in België een hoge vlucht genomen. Dat betekent over het algemeen dat het aantal fysieke loketten (bv. bij overheidsdiensten, in stations, bij ziekenfondsen, in post- en bankkantoren) afneemt terwijl die personen met een handicap net de mogelijkheid boden om de nodige stappen te ondernemen en om in geval van administratieve problemen antwoorden en oplossingen te vinden. Er is te weinig rekening gehouden met het feit dat de toegang tot de digitale wereld helemaal anders is voor personen met een handicap dan voor de totale bevolking. Als 6% van de bevolking tussen 16 en 64 jaar thuis geen toegang heeft tot het internet, dan ligt dat percentage voor mensen met een handicap drie keer hoger. Hetzelfde geldt voor het gebruik van het internet: slechts 81% van de personen met een handicap is de afgelopen drie maanden op het internet geweest, in tegenstelling tot 95% van de totale bevolking⁹⁰.

81. Hoewel de Belgische overheden de Europese richtlijn **over digitale toegankelijkheid** hebben omgezet⁹¹, was volgens Eqla⁹² in september 2020⁹³ (deadline om ze toegankelijk te maken) in werkelijkheid slechts 8% van de Belgische overheidswebsites toegankelijk en slechts 5% van de mobiele applicaties in juni 2021⁹⁴. In maart 2024 voerde ElevenWays een audit uit die aantoonde dat van de 1697 sites van de federale, gewestelijke en gemeentelijke overheidsdiensten 53,4% zelfs geen toegankelijkheidsverklaring bevatte. Zo'n verklaring is nochtans verplicht en moet duidelijk en gedetailleerd uitleggen in welke mate de site beantwoordt aan de vooraf vastgelegde normen. Van de sites die wel een toegankelijkheidsverklaring bevatten, is maar 2,3% volledig conform met de richtlijnen qua toegankelijkheid. Nog eens 39,1% is gedeeltelijk conform. 11,4% geeft aan dat ze niet conform zijn. Tot slot geeft de resterende 54% helemaal niet aan welk toegankelijkheidsniveau ze hebben.⁹⁵ **Voor de privésector gelden in België geen verplichtingen om websites of apps toegankelijk te maken. De meeste zijn dan ook ontoegankelijk.**
82. **Dove personen** ondervinden veel moeilijkheden bij het contacteren van overheidsdiensten of particuliere diensten, vooral telecomoperatoren en energieleveranciers. Die voorzien zelden in mogelijkheden om via een gebarentaaltolksysteem op afstand met hen contact op te nemen.
83. Het beroep van gebarentolk blijft onaantrekkelijk door de lage vergoeding, de vele verplaatsingen en de hoge werkdruk. Vooral tolkdiensten voor Franstaligen kunnen de vele tolkaanvragen niet aan.
84. Uit de Unia-bevraging⁹⁶ blijkt in het algemeen dat personen met een handicap moeilijk informatie over hun rechten vinden en over hoe ze die kunnen uitoefenen. Deze informatie moet echter in alle landstalen (ook in het Duits), alsook in gebarentaal en in gemakkelijk te lezen taal aangeboden worden.

Aanbeveling 51: Zorg voor een wettelijk kader dat overheidsinstanties of instanties die diensten aan het grote publiek verstrekken, verplicht om informatie aan te bieden die voor iedereen toegankelijk is om (ook in gebarentaal en gemakkelijk te lezen taal) en om aangepaste toegang te bieden.

Aanbeveling 52: Leg de mogelijkheid om fysiek toegang te krijgen tot de overheidsdiensten en diensten van algemeen belang (en in bredere zin ook tot particuliere diensten), bij wet vast zodat geen enkele stap in het proces alleen maar digitaal kan worden gezet.

Aanbeveling 53: Oefen meer controle uit op de toepassing van de regels in verband met de toegankelijkheid van overheidswebsites. Breid deze verplichting uit naar de particuliere sector. Voorzie in sancties wanneer deze verplichting niet wordt nagekomen.

Aanbeveling 54: Maak het beroep van gebarentaaltolk aantrekkelijker door hogere vergoedingen en meer financiële steun voor aanbieders van gebarentaaltolkdiensten.

Aanbeveling 55: Creëer één portaalsite die alle beschikbare informatie over het thema handicap bundelt.

3.2.16 Antwoord op punt 21: Eerbiediging van de woning en het gezinsleven

85. Sinds 2020 zijn er twee vormen van **officiële erkenning voor mantelzorgers**⁹⁷: een eenvoudige erkenning die geen rechten of bijzondere voordelen met zich meebrengt, en een tweede erkenning die sociale rechten met zich meebrengt (met name een thematisch verlof van drie maanden onder bepaalde voorwaarden). Deze erkenningen komen maar gedeeltelijk tegemoet aan de behoeften van de mantelzorgers.⁹⁸ De periode van drie maanden volstaat niet en alleen mantelzorgers met een naaste met een grote zorgbehoefte, genieten van het statuut⁹⁹ en de bijbehorende sociale rechten.¹⁰⁰
86. Mantelzorgers hebben last van lichamelijke (hoge bloeddruk, verslaving, slapeloosheid, vroegtijdig overlijden enz.) en psychische gezondheidsproblemen.¹⁰¹
87. Personen met een handicap worden geconfronteerd met een gebrek aan ondersteunende diensten en aangepaste educatieve tools die hen in staat stellen het recht uit te oefenen **om op voet van gelijkheid met anderen ouder te zijn** en het welzijn van hun kinderen zo goed mogelijk te in acht te nemen.
88. In het kader van gezinshereniging beoordeelt de Dienst Vreemdelingenzaken de bestaansmiddelen van de persoon die in België woont en bij wie de aanvrager zich zal voegen. De wet bepaalt echter niet uitdrukkelijk dat tegemoetkomingen voor personen met een handicap bij de beoordeling in aanmerking kunnen worden genomen, waardoor die langere tijd niet werden meegeteld.¹⁰² Na een rechterlijke beslissing¹⁰³ wordt in de praktijk nu wel rekening gehouden met de tegemoetkoming voor personen met een handicap bij de beoordeling van hun bestaansmiddelen. De wet werd echter nog niet aangepast.¹⁰⁴

Aanbeveling 56: Zorg voor betere toegang tot de diensten van een persoonlijke assistent, zodat de uitoefening van het recht op zelfstandig wonen van de persoon met een handicap niet weegt op de mantelzorger.

Aanbeveling 57: Ontwikkel en vergroot het aantal door gewestelijke instanties erkende en gefinancierde respijtprojecten en maak deze diensten financieel en geografisch toegankelijk.

Aanbeveling 58: Breid de toepassingsfeer van de wet op de erkenning van mantelzorgers uit door de notie van grote zorgbehoefte weg te nemen.

Aanbeveling 59: Voorzie in de wet dat tegemoetkomingen voor personen met een handicap uitdrukkelijk worden vermeld als bestaansmiddelen en daarom in aanmerking worden genomen bij de beoordeling van de middelen die vereist zijn voor gezinshereniging.

3.2.17 Antwoord op punt 22: Onderwijs

89. Er bestaat **geen enkel plan** dat de **overgang naar één enkel inclusief onderwijssysteem** kan verzekeren, met tussentijdse doelen en een duidelijk tijds kader waarbinnen die tussentijdse doelen moeten worden gehaald. Integendeel, men blijft investeren in het buitengewoon onderwijs met de oprichting van nieuwe onderwijstypes en extra campussen. Deze investeringen, samen met de uitgebreide omkadering die in het buitengewoon onderwijs geboden wordt, maken dat heel wat ouders voor deze onderwijsvorm kiezen. In Vlaanderen volgden 4,20% van de leerlingen buitengewoon onderwijs in het schooljaar 2020-2021 tegenover 3,96% in het schooljaar 2017-2018.

2021 - NO UPDATES

In de Duitstalige Gemeenschap volgde 2,57% van de leerlingen in het schooljaar 2020-2021 buitengewoon onderwijs, tegenover 2,04% in 2017-2018¹⁰⁵. Sindsdien is er een lichte daling: het percentage is 2,47% voor 2023-2024¹⁰⁶. In de Franse Gemeenschap volgde 4,10% van de leerlingen het buitengewoon onderwijs in het schooljaar 2021-2022 tegenover 4% in het schooljaar 2012-2013¹⁰⁷ en 3,67% in het schooljaar 2008-2009¹⁰⁸. Het Franstalig buitengewoon onderwijs blijft weinig getuigsschriften afleveren: in 2022 behaalden 171 leerlingen hun CEB (certificat d'étude de base – getuigsschrift basisonderwijs) in het basisonderwijs en 127 in het secundair onderwijs¹⁰⁹. In het regeerakkoord voor 2019-2024 werd een evaluatie van het buitengewoon onderwijs voorzien, maar die is niet uitgevoerd.

90. De maatregelen die werden genomen om het recht op onderwijs van leerlingen met een handicap te verbeteren, hebben vaak betrekking op **integratie en niet op inclusie**. In de Franse Gemeenschap werd het mechanisme van de tijdelijke en volledige integratie (mécanisme d'intégration temporaire totale (ITT)), dat de leerling de mogelijkheid bood om naar het gewone onderwijs door te stromen zonder de begeleiding van het buitengewoon onderwijs te verliezen, in 2020 afgeschaft. De plaatselijke clusters (pôles territoriaux), die vanaf 2021 zijn ingevoerd, vervangen het ITT-mechanisme. In dit nieuwe clustersysteem moet de leerling eerst een jaar naar het buitengewoon onderwijs om daarna pas te kunnen genieten van bijkomende begeleidingsperiodes in het reguliere onderwijs. In zijn arrest van 1 juni 2023 heeft het Grondwettelijk Hof geoordeeld dat sommige bepalingen van het clusterdecreet discriminerend zijn omdat het leidt tot een verschillende behandeling van leerlingen op basis van hun handicap, zonder dat dit wordt verantwoord¹¹⁰.

91. **De toegankelijkheid van het leerplan en de klasactiviteiten** krijgt nog altijd weinig aandacht. De overheden moeten de onderwijsactoren duidelijk maken wat er met 'inclusief onderwijs' wordt bedoeld.

92. Leerlingen die een aangepast individueel programma volgen, **genieten niet van een effectief inschrijvingsrecht** in het gewone onderwijs. In Vlaanderen kunnen scholen motiveren waarom de noodzakelijke aanpassingen niet redelijk zijn en op basis daarvan een leerling weigeren. Dat gebeurt vaak zonder vooraf na te denken over de manier waarop de school zich anders kan organiseren om een leerling toch een inclusief schooltraject aan te bieden. **De Franse Gemeenschap** beperkt het recht op redelijke aanpassingen tot leerlingen met specifieke behoeften, voor zover "hun toestand er niet toe verplicht om hen op te nemen in het buitengewoon onderwijs" en op voorwaarde dat ze "de leerdoelen niet in vraag stellen."¹¹¹ **In de Duitstalige Gemeenschap** worden kinderen regelmatig naar het buitengewoon onderwijs gestuurd ondanks de terughoudendheid van de ouders. Hun recht op redelijke aanpassingen wordt in de praktijk vaak onvoldoende gerespecteerd. De gewone scholen

geven aan dat ze onvoldoende ondersteuning krijgen, wat een overgang naar inclusief onderwijs bemoeilijkt. Er wordt gewerkt aan een decretale hervorming die de gewone scholen meer tools moet geven voor hun begeleiding van leerlingen met specifieke noden. Het effect ervan zal nog moeten blijken. Deze hervorming bepaalt dat alle gespecialiseerde scholen met de gewone scholen op één campus worden samengebracht. Het is een interessante stap, die wel het risico inhoudt dat alle middelen op enkele plaatsen worden geconcentreerd, waardoor leerlingen die verder weg wonen, verplicht worden hun omgeving te verlaten om van de aangepaste diensten te kunnen genieten.

93. België werd tweemaal veroordeeld door het Europees Comité voor Sociale Rechten omdat maatregelen voor de inclusie van **leerlingen met een verstandelijke handicap** uitblijven: in 2017 werd eerst de Vlaamse Gemeenschap veroordeeld¹¹² en in 2020 de Franse Gemeenschap¹¹³. In zijn conclusies aan het Europees Comité rechtvaardigt België het handhaven van gescheiden onderwijs voor leerlingen met een verstandelijke handicap omdat dit in hun eigen belang is en in het belang van kinderen zonder een handicap en toont daarmee aan dat er helemaal geen sprake is van een paradigmaverschuiving. De Franse Gemeenschap heeft helemaal niet gereageerd. In november 2021 en in juni 2022 werden rondetafelgesprekken georganiseerd door het ministerie van Onderwijs van de Franse Gemeenschap, Inclusion ASBL, de DGDE (de kinderrechtencommissaris van de Franse Gemeenschap) en UNIA. De deelnemers kwamen met bijna 40 voorstellen om leerlingen met een verstandelijke beperking beter te integreren. Uiteindelijk heeft de administratie enkel voorgesteld om naar “klassen die op inclusie mikken” te evolueren. Dat zijn klassen voor buitengewoon onderwijs die gevestigd zijn in gewone scholen. Het is dus een maatregel die als niet inclusief kan worden beschouwd en die zich bovendien zou beperken tot een dertigtal instellingen. Zelfs deze piste werd niet gevolgd.
94. Zoals het statelijk rapport aangeeft, neemt geen enkele gemeenschap maatregelen om **het beroep van leraar** aantrekkelijker te maken voor personen met een handicap. Vooral studenten met een auditieve of visuele beperking stuiten soms nog op **vooroordelen** wanneer ze **hun studiekeuze maken**, alsof ze niet bekwaam zouden zijn om voor een klas te staan.
95. Nog veel te veel schoolgebouwen blijven **ontoegankelijk** in België. Hoewel er een duidelijke verbetering waarneembaar is in de toegankelijkheid van Vlaamse scholen ten opzichte van de meting in 2013 (+10%) blijkt uit de Schoolgebouwenmonitor 2018-2019 dat toegankelijkheidsmaatregelen nog vaak afwezig zijn. Essentiële maatregelen en ingrepen (drempelvrije toegang, aangepaste toiletten...) worden in bijna de helft van de scholen niet genomen.¹¹⁴ 2021 - NO UPDATES
In de Franse Gemeenschap zou niet eens één school op tien toegankelijk zijn (op ongeveer 2450 instellingen). Tussen 2008 en 2024 zijn maar 29 scholen toegankelijk gemaakt of wordt eraan gewerkt dankzij het project ‘École pour tous’¹¹⁵. Het project wordt gefinancierd door CAP 48 (cofinanciering). Een aantal belangrijke subsidies voor de renovatie van schoolgebouwen werd toegekend zonder garantie op effectieve toegankelijkheid¹¹⁶.
96. Met uitzondering van één enkele tweetalige school (Frans – Franse gebarentaal) in de Franse Gemeenschap moeten **dove kinderen** vandaag kiezen tussen het gewone onderwijs en het buitengewoon onderwijs. Geen van die opties is ideaal voor de ontwikkeling van het kind.
97. In de Franse Gemeenschap is er een grote toeloop van studenten met een handicap in het **hogere onderwijs** na de toepassing van het decreet over inclusief hoger onderwijs en het uitgesproken engagement van de onderwijsteams. Van 2014-2015 tot 2022-2023 nam het aantal aanvragen van

redelijke aanpassingen met 715% toe.¹¹⁷ Die stijging gaat gepaard met een grotere diversiteit aan studentenprofielen (psychische problemen, langdurige ziekten met beperkingen tot gevolg). Onderwijsinstellingen kregen echter geen rechtstreeks toegewezen specifieke inclusiebudgetten en moesten uit hun sociale subsidies putten. Deze positieve evolutie gaat dan ook te koste van het personeel, dat kampt met oververmoeidheid.

Aanbeveling 60: Ontwikkel een heldere visie op hoe de overgang naar één inclusief onderwijssysteem moet verlopen en werk een meerjarenplan uit met meetbare tussentijdse doelstellingen voor de omschakeling van het buitengewoon onderwijs in zijn huidige vorm.

Aanbeveling 61: Verduidelijk de verwachtingen qua toegankelijkheid en aanpasbaarheid van het leerplan.

Aanbeveling 62: Geef alle leerlingen, zonder enige uitzondering, het recht op inschrijving in het gewone onderwijs, en niet alleen aan de leerlingen die het gemeenschappelijke programma kunnen volgen.

Aanbeveling 63: Zorg ervoor dat de scholen hun onderwijsverplichtingen nakomen en ken voldoende middelen toe zodat de scholen kunnen voldoen aan hun verplichtingen inzake redelijke aanpassingen en het recht op onderwijs voor alle leerlingen ook echt kan worden gegarandeerd.

Aanbeveling 64: Onderzoek verder de mogelijkheden om tweetalige klassen (Nederlands/Vlaamse gebarentaal – Frans/Franstalige gebarentaal) te organiseren.

Aanbeveling 65: Ken een specifiek budget toe aan instellingen in het hoger onderwijs zodat ze studenten met een handicap kunnen ontvangen.

Aanbeveling 66: Stel een actieplan op om schoolinfrastructuur toegankelijker te maken.

3.2.18 Antwoord op punt 23: Gezondheid

98. De toegang tot hoogwaardige gezondheidszorg is geen evidentie voor personen met een handicap omdat **voorzieningen** (ziekenhuizen, medisch en paramedisch) **en medische apparatuur ontoegankelijk zijn en er geen redelijke aanpassingen zijn**. Een studie van het Federaal Kenniscentrum voor de Gezondheidszorg (KCE) heeft aangetoond dat personen met een verstandelijke beperking moeilijker toegang krijgen tot de gezondheidszorg omdat er te weinig rekening wordt gehouden met hun specifieke noden.¹¹⁸
99. Bij gebrek aan toegankelijke informatie en aangepaste hulpmiddelen kunnen sommige personen met een handicap niet **vrij en geïnformeerd hun toestemming geven**. Unia ontvangt bijvoorbeeld geregeld meldingen van doven over het gebrek aan gebarentolken (en de weigering om de kosten voor een tolk terug te betalen) bij raadplegingen en ziekenhuisopnames.¹¹⁹ En Duitstalige personen kunnen niet altijd de nodige informatie in het Duits krijgen.
100. Uit verschillende studies en uit de Unia-bevraging blijkt dat **de kosten voor zorg** zwaar wegen op het budget van personen met een handicap. 4 op de 10 mensen in Wallonië en Brussel zagen om financiële redenen al van minstens één behandeling af. Vrouwen zien vaker af van zorg dan mannen. Arbeidsongeschikten stellen zorg het vaakst uit om financiële redenen, maar ook omwille van de ontoegankelijkheid van de zorg in ruime zin.¹²⁰
101. Het personeel in de gezondheidszorg is **onvoldoende opgeleid** om rekening te houden met de behoeften van personen met een handicap en met hun recht op redelijke aanpassingen. De Unia-raadpleging maakt melding van heel wat gevallen van misstanden en geweld in de zorgsector. Deze situatie is des te ernstiger omdat er vaak een afhankelijkheidsrelatie bestaat tussen de medisch deskundige en de persoon met een handicap. Daarnaast zeggen veel personen met een handicap dat hun keuzevrijheid te weinig wordt gerespecteerd als het gaat om hun behandeling en verzorging.
102. **Kinderen met een laag IQ (70) en autistische kinderen hebben geen recht op terugbetaling van monodisciplinaire ambulante logopedie door de verplichte verzekering**. Deze doelgroep kan logopedische bijstand krijgen binnen het buitengewoon onderwijs of via de multidisciplinaire centra, die overbevraagd en geografisch slecht gespreid zijn. Veel kinderen hebben daardoor geen toegang meer tot communicatie.
103. Uit Unia's monitoring van het interneringswezen is gebleken dat heel wat personen met psychische problemen worden geïnterneerd omdat de nodige zorg niet kan worden geboden voor ze feiten plegen: **de geestelijke gezondheidszorg is overbevraagd**.

Aanbeveling 67: Breid de toegankelijkheidsnormen uit tot alle medische en paramedische voorzieningen. Leg minimumnormen op voor de toegang tot medische apparatuur.

Aanbeveling 68: Kies proactief voor redelijke aanpassingen in ziekenhuizen. Organiseer en bied begeleiding aan voor naasten en/of professionals, ook in tijden van crisis.

Aanbeveling 69: Maak preventie- en voorlichtingscampagnes over gezondheid toegankelijk voor personen met een handicap.

Aanbeveling 70: Neem een module 'handicap' op in de basisopleiding en de bijscholing van zorgverleners om stigmatisering tegen te gaan, om hen te wijzen op het belang van opvang en om het VN-Verdrag en de rechten die het beschermt te bevorderen.

Aanbeveling 71: Verzeker de terugbetaling van monodisciplinaire logopedische sessies ongeacht de handicap, het IQ-niveau en het schooltraject.

Aanbeveling 72: Verzeker de toegankelijkheid (financieel, fysiek...) en de beschikbaarheid van diensten voor mentale gezondheid en van de eerstelijnspsychiatrie.

3.2.19 Antwoord op punt 24: Integratie en participatie

104. Alle gewesten (behalve de Duitstalige Gemeenschap)¹²¹ sluiten personen met een handicap uit van het systeem van individuele integratiehulp als die voor de leeftijd van 65 jaar geen erkenningsaanvraag bij het gewestelijke of gemeenschappelijke agentschap indienden. **Deze leeftijdsgrens** om toegang tot deze hulp te krijgen, is een vorm van directe discriminatie van een doelgroep die de kwetsbaarheidscriteria opstapelt (handicap, leeftijd en bestaansonzekerheid) en die hun inclusie en het thuis wonen voor oudere personen met een handicap ernstig in gevaar brengt.

Aanbeveling 73: Schrap het leeftijdscriterium bij het toekennen van individuele integratiehulp om het recht van alle personen met een handicap op inclusie en zelfstandig leven te garanderen, ongeacht hun leeftijd.

3.2.20 Antwoord op punt 25: Werk en werkgelegenheid

105. Volgens Statbel¹²² bedraagt de **werkzaamheidsgraad** van personen die door een handicap ernstig in hun activiteiten worden beperkt, in België 23% (tegenover 65,3% van de totale bevolking tussen 15 en 64 jaar). De grote meerderheid van hen (75,5%) is niet actief: ze hebben geen werk, zoeken geen werk en/of zijn niet beschikbaar voor werk (tegenover 30,3% van de totale bevolking). België is het Europese land met de meeste personen die inactief zijn door ziekte of een handicap, i.e. 7,2% van de mensen tussen 20 en 64 jaar. Dat zijn bijna 3 inactieven op 10 in de leeftijdscategorie 20 tot 64 jaar in België¹²³.
106. Volgens een onderzoek van HR-dienstengroep Acerta op basis van gegevens van meer dan 40.000 privéondernemingen, is op de reguliere arbeidsmarkt maar 1 op 369 werknemers – i.e. 0,27% - een persoon met een handicap (erkend door de DG Personen met een handicap).
107. De overheidsdiensten hebben het moeilijk om hun **quota** of hun streefcijfers te halen, ook al liggen die laag (2 tot 5%). Bij de federale overheid heeft 1,09% van het personeel een erkende handicap, terwijl het quotum op 3% ligt. Bovendien verzaken de overheidsdiensten vaak aan hun plicht om redelijke aanpassingen door te voeren, vooral dan bij de re-integratie van werknemers die langdurig ziek zijn geweest.
108. **Beroepsopleidingen** zijn nog te weinig toegankelijk voor personen met een handicap. Zij worden vaak naar specifieke opleidingen doorverwezen (als die er al zijn). Dit geldt vooral voor Franstalige doven die tijdens hun opleiding slechts zelden kunnen terugvallen op een gebarentolk.
109. Personen met een handicap worden nog altijd sterk **gediscrimineerd op de arbeidsmarkt**. Zo bleek uit praktijktests in Gent dat dove sollicitanten 42% minder kans hebben op een positief antwoord.¹²⁴
110. Er gaan te weinig middelen naar het **zoeken en behouden van werk in het gewone arbeidscircuit**. Overheidssteun gaat vooral naar tewerkstelling in maatwerkbedrijven. In Vlaanderen en Brussel¹²⁵ gaan er drie keer meer budgetten naar maatwerkbedrijven dan naar inclusieve werkgelegenheid. In Wallonië gaat 67% van het budget voor tewerkstelling en opleiding van personen met een handicap naar maatwerkbedrijven.¹²⁶
111. Unia ontvangt regelmatig meldingen van personen met een handicap die werken in **maatwerkbedrijven**. Zij hebben klachten over redelijke aanpassingen die worden geweigerd, over een verschil in behandeling van personeelsleden met en zonder een handicap en over talrijke problemen met welzijn op het werk. Tussen 2018 en 2019 werden drie Brusselse maatwerkbedrijven veroordeeld wegens discriminatie op grond van handicap, weigering van redelijke aanpassingen of pesterijen. Vrouwelijke werknemers met een handicap zijn vaak het slachtoffer van seksuele intimidatie. In 2020 werd op vraag van Unia een werkgroep opgericht waarin AVIQ, Phare, de werkgeversfederaties van maatwerkbedrijven en de vakbonden zetelen om na te denken over preventieve tools.
112. Het beleid om **langdurig zieken te re-integreren** trad in 2017 in werking en werd in 2022 hervormd, vooral om het los te koppelen van de ontslagprocedure in geval van medische overmacht. Daarvoor werd meer dan de helft van de werknemers die in een re-integratietraject zaten, definitief werkonbekwaam verklaard¹²⁷ en dus ontslagen. Sinds de hervorming zijn er per trimester zo'n 6000 ontslagprocedures geteld wegens medische overmacht¹²⁸. Het aantal langdurig zieken in België

(waarvan 37% met langdurige geestelijke gezondheidsproblemen) blijft elk jaar stijgen (naar verwachting bijna een half miljoen mensen in 2023).

113. Het aantal **burn-outs** ligt driemaal hoger bij werknemers met een handicap (36,4%) dan zonder een handicap (11,3%).¹²⁹ Om een burn-out te vermijden, kiezen heel wat personen met een handicap voor deeltijds werk. Zonder compensatieregeling betekent dit een netto inkomensverlies, waardoor het risico op armoede toeneemt.¹³⁰

Aanbeveling 74: Stel een ambitieus, helder en begroot actieplan op om de tewerkstelling van personen met een handicap in het gewone arbeidscircuit te ondersteunen. Ondersteun en breid het aantal initiatieven voor begeleid werk (supported employment) in de publieke en private sector uit.

Aanbeveling 75: Organiseer een interministeriële conferentie over welzijn op het werk, om werkplekken meer inclusief te maken en om te voorkomen dat ze aanleiding geven tot andere vormen van handicap, zoals geestelijke gezondheidsproblemen.

Aanbeveling 76: Zie toe op de naleving van de rechten van werknemers met een handicap in maatwerkbedrijven. Bijzondere aandacht moet hierbij gaan naar het recht op redelijke aanpassingen en de kwetsbare situatie van vrouwelijke werknemers met een handicap (bescherming tegen pesterijen). Voer een beleid dat mensen heroriënteert naar gewone arbeidscircuits en ga voor inclusieve werkplekken.

3.2.21 Antwoord op punt 26: Behoorlijke levensstandaard en sociale bescherming

114. Volgens de SILC-studie van Eurostat worden 4 op 10 personen met een handicap in België **blootgesteld aan een risico om in armoede of sociale uitsluiting** te belanden. Dit is een van de hoogste risico's in Europa. Het gaat om mensen voor wie minstens een van deze drie factoren dreigt: financiële armoede, een ernstige sociale of materiële achterstand of een leven in een gezin met zeer lage arbeidsparticipatie.¹³¹
115. 40% van de mensen die een tegemoetkoming voor personen met een handicap ontvangen, leeft in België **onder de armoedegrens**. De uitkeringen liggen op 75% onder de armoedegrens. 24,7% van de mensen die zeggen beperkt te zijn door een handicap, loopt risico op armoede (tegen 12,8% van de personen zonder een handicap). Het federale handicapplan 2021-2024 wil de inkomensvervangende tegemoetkoming optrekken tot de armoedegrens. De inkomensvervangende tegemoetkoming blijft onder de armoedegrens liggen.
116. De '**prijs van de liefde**' (een lagere uitkering voor wie samenwoont) en de '**prijs van de arbeid**' (een lagere uitkering door inkomsten uit arbeid) zijn geschrapt of grondig aangepast voor wat de integratietegemoetkomingen betreft. Wie zijn werk verliest of ziek wordt, moet nog altijd vaststellen dat zijn integratietegemoetkoming wordt verlaagd of verdwijnt.

117. Uit de Unia-bevraging blijkt dat **zelfstandig leven duur is**. Heel vaak is het hebben van een sociaal en cultureel leven een luxe, zich verplaatsen is een moeilijke strijd (ontoegankelijk openbaar vervoer en wegen), naar de gewone school gaan brengt voor gezinnen extra kosten met zich mee om het gebrek aan ondersteuning te compenseren enz.
118. De wet legde **een strengere verblijfsduurvoorwaarde** op (10 jaar, waarvan minimaal 5 ononderbroken) voor de toekenning van een inkomensvervangende tegemoetkoming (IT)¹³² aan personen met een handicap.¹³³ Het Grondwettelijk Hof verklaarde deze verblijfsvoorwaarde in 2020 ongrondwettelijk¹³⁴ en dus wordt ze geacht nooit te hebben bestaan sedert het arrest in het Belgisch Staatsblad werd gepubliceerd. Afgezien van bepaalde specifieke categorieën vreemdelingen, hebben echter alleen vreemdelingen die in het bevolkingsregister zijn ingeschreven (d.w.z. zij die zich na een verblijf van minstens 5 jaar en met een onbeperkte verblijfsvergunning in België mogen vestigen), recht op een IT. Het Grondwettelijk Hof heeft dit verschil in behandeling in het verleden al meermaals toegestaan.¹³⁵ Het oordeelde dat vreemdelingen ingeschreven in het vreemdelingenregister een zwakkere band met België hebben en zich kunnen beroepen op een andere regeling, namelijk die van de maatschappelijke integratie. Sommige mensen die in het vreemdelingenregister zijn ingeschreven, hebben echter al minstens vijf jaar een verblijfsvergunning voor onbepaalde tijd. Het hebben van een verblijfsvergunning voor onbepaalde tijd moet het doorslaggevende criterium zijn en niet het register waarin de vreemdeling is ingeschreven. De periode van vijf jaar kan ook aan een evenredigheidsbeoordeling worden onderworpen.^{136 137}

Aanbeveling 77: Druk de inclusiekosten door middel van acties op alle fronten (inkomen, huisvesting, werkgelegenheid, gezondheid, vrije tijd) en op alle bevoegdheidsniveaus.

Aanbeveling 79: Voer een volledige hervorming van het stelsel van tegemoetkomingen voor personen met een handicap door met het oog op een harmonisering van de erkenningscriteria zodat ze vertrekken van een sociale benadering van de handicap en niet meer van een medisch criterium op basis van het ongeschiktheidspercentage. Een dergelijke hervorming moet garanderen dat de betreffende persoon zijn hele leven financiële ondersteuning blijft krijgen.

Aanbeveling 78: Maak de inkomensvervangende tegemoetkoming toegankelijk voor alle vreemdelingen die hier voor onbepaalde tijd mogen verblijven, ongeacht het register waarin ze zijn ingeschreven, met dezelfde voorwaarde van voorafgaand verblijf voor alle vreemdelingen.

3.2.22 Antwoord op punt 27: Participatie in het publieke en openbare leven

119. Een raadpleging en een studie van Unia over **het stemrecht** van personen met een verstandelijke of psychische handicap¹³⁸ wijzen op de struikelblokken die de burgerparticipatie van personen met een handicap in de weg staan. Verkiezingscampagnes en -informatie zijn niet altijd toegankelijk. Er is ook een schromelijk tekort aan tools om deze personen op het stemproces voor te bereiden. Bepaalde stembureaus zijn niet toegankelijk (geen parkeergelegenheid, moeilijk te begrijpen aanduidingen enz.), stemcomputers en stemhokjes zijn niet aangepast (te weinig licht en onvoldoende ruimte voor een rolstoel).¹³⁹ Veel kiezers, waaronder personen met een visuele beperking, moeten noodgedwongen een beroep doen op hulp, terwijl ze mits de nodige aanpassingen alleen zouden kunnen stemmen. Hun recht op geheime stemming wordt zo geschonden.
120. Op de vooravond van de verkiezingen van 2024 zijn de toegankelijkheidsnormen voor de stembureaus amper veranderd en blijven ze uiterst beperkt. Slechts één stemhokje per 5 stembureaus moet toegankelijk zijn, met uitzondering voor verkiezingen georganiseerd door het Waals Gewest waar is bepaald dat elk stembureau een aangepast stemhokje moet hebben. Sommige partijen hebben inspanningen gedaan om hun verkiezingscampagne toegankelijker te maken, maar het blijft allemaal ruim onvoldoende en het initiatief wordt aan de partijen zelf overgelaten.
121. Een rechter die personen onder bescherming plaatst, heeft de bevoegdheid om hen **kiesonbekwaam** te verklaren. Een nieuwe wet van 28 maart 2023 “houdende diverse wijzigingen inzake verkiezingen” beperkt het stemrecht van burgers met een beschermingsstatuut nog meer. Sinds 1 oktober (de datum dat de wet van kracht werd) moet de vrederechter systematisch oordelen of een persoon bekwaam is om te stemmen of zich verkiesbaar te stellen. Een persoon wiens stemrecht wordt ontnomen, kan op geen enkele manier meer aan de democratie deelnemen.¹⁴⁰

Aanbeveling 79: Pas het wettelijk kader voor de organisatie van de verkiezingen aan zodat personen met een handicap kunnen gaan stemmen. Neem bindende voorschriften op om de toegankelijkheid van de stembureaus, de stemhokjes en de stemcomputers te garanderen. Werk alternatieve mogelijkheden om te stemmen uit (stemmen per brief, in mobiele bussen...).

Aanbeveling 80: Ontneem vrederechters de mogelijkheid om personen kiesonbekwaam te verklaren en hen te verhinderen om hun stemrecht uit te oefenen.

Aanbeveling 81: Voer een wettelijk kader in om ervoor te zorgen dat de verkiezingscampagne voor iedereen toegankelijk is. Bestraf politieke partijen die hun programma niet op een toegankelijke manier ter beschikking stellen, bijvoorbeeld door hun dotatie te beperken. Ontwikkel stemvoorbereidingstools (simulatie, educatieve kits enz.).

3.2.23 Antwoord op punt 28: Deelname aan het culturele leven, recreatie, vrijetijdsbesteding en sport

122. Naast toegankelijkheidsproblemen is er een **schrijnend gebrek aan ondersteuning en begeleiding** bij recreatieve en culturele activiteiten. Dit gebrek ligt aan de basis van vele gevallen van discriminatie waarover Unia meldingen ontvangt.
123. De European Disability Card (EDC) is op grote schaal verspreid en wordt automatisch toegekend aan mensen met een erkende handicap. België heeft ook een voortrekkersrol gespeeld bij het uitrollen van de EDC naar alle EU-lidstaten.

Aanbeveling 82: Maak de nodige budgetten vrij om meer inclusieondersteunende diensten en persoonlijke bijstand aan te bieden, vooral om culturele en vrijetijdsactiviteiten toegankelijker te maken.

Aanbeveling 83: Breid de toepassing van de EDC-kaart uit naar andere gebieden zoals vervoer (openbaar en privé) om de participatie en inclusie van personen met een handicap te verbeteren.

3.3 Specifieke verplichtingen (artikel 31 tot 33)

3.3.1 Antwoord op punt 29: Statistieken en het verzamelen van gegevens

124. De beschikbare gegevens zijn nog altijd **beperkt** (zo is er geen enkel gegeven uitgesplitst over het type handicap) en moeilijk te vergelijken (verschillende definities van handicap). Ze zijn versnipperd over verschillende politieke bevoegdheden en entiteiten. Het is dan ook lastig om de ontwikkelingen te bestuderen en links te leggen tussen de verschillende databanken. Een werkgroep van de Interministeriële Conferentie Handicap heeft prioritaire ingrepen vastgelegd om gegevens te kunnen verzamelen uit de bestaande bronnen, en de gebreken aan te pakken. Unia werd ook belast met het project 'Equality data collection Belgium II'¹⁴¹ om gegevens over gelijkheid en participatie van personen met een handicap te kunnen verzamelen.

Aanbeveling 84: Ontwikkel een centrale gegevensregistratie, zowel op federaal als op regionaal niveau, zodat een beleid op basis van objectieve elementen mogelijk wordt. We hebben nood aan een gemeenschappelijke 'taal' voor de gegevens op alle beleidsniveaus.

Aanbeveling 85: Gebruik de Washington-vragenlijst om de verdeling van de verschillende soorten handicaps bij de bevolking in kaart te brengen, los van data over uitkeringen.

Aanbeveling 86: De prioritaire ingrepen die de werkgroep binnen de Interministeriële Conferentie heeft vastgelegd, moeten door elke betrokken overheid geïmplementeerd en gevolgd worden.

3.3.2 Antwoord op punt 31: Nationale tenuitvoerlegging en toezicht

125. **Unia** is sinds 2011 de onafhankelijke Belgische instantie volgens artikel 33.2. Ze is tevens het Equality Body van België, belast met de strijd tegen elke vorm van discriminatie. Unia is erkend als nationaal mensenrechteninstituut (NMRI met status B). Het is een interfederale organisatie, wat betekent dat ze bevoegd is voor de federale staat en voor alle gewesten en gemeenschappen, met uitzondering van het Vlaamse Gewest en de Vlaamse Gemeenschap, die in maart 2023 hun eigen instituut voor de mensenrechten hebben opgericht.
126. Unia is geregeld het **slachtoffer van aanvallen** van opiniemakers of bepaalde politieke partijen, vooral dan uit Vlaanderen. Dat ging zo ver dat het Vlaamse regeerakkoord van 2019 bepaalde dat Vlaanderen zich in maart 2023 uit Unia zou terugtrekken.
127. **De Vlaamse Regering heeft haar eigen instelling opgericht** die ook de monitoringmissie op grond van artikel 33.2 overneemt (in zoverre deze betrekking heeft op Vlaamse bevoegdheden). De nieuwe instelling **kan niet naar de rechtbank stappen en haar beslissingen zijn niet bindend**. Dit betekent dus **minder rechten voor personen met een handicap**: zij zullen nog meer aarzelen om naar de rechter te stappen en mensen die het niet goed menen, zullen sneller bereid zijn om de rechten van personen met een handicap aan te tasten. Het **'standstill'**-principe wordt niet gerespecteerd.¹⁴²
128. De federale regering heeft zelf ook een **extra instantie** opgericht: *het Federaal Instituut voor de bescherming en de bevordering van de Rechten van de Mens*. Dat is bevoegd voor residuaire thema's waarover andere mensenrechten-instellingen zoals Unia niet gaan, en enkel voor federale aangelegenheden.
129. In juni 2024 vonden verkiezingen plaats in België. De N-VA partij, die eerste werd in Vlaanderen en waarschijnlijk deel zal uitmaken van de federale regering, wil in haar programma verder gaan met de ontmanteling van Unia door het haar federale bevoegdheden te ontnemen, wat de instelling in haar huidige vorm een fatale slag zal toebrengen.

Aanbeveling 87: Zorg voor coherentie en een duidelijke, gecoördineerde visie van de overheden op de verschillende mensenrechteninstellingen, met respect voor hen en hun onafhankelijkheid, met eenzelfde hoge mate van bescherming voor de burgers die er een beroep op doen. Neem ook alle attitudinale en omgevingsbarrières weg voor burgers om er toegang toe te hebben.

**Interfederaal Centrum voor gelijke kansen en
bestrijding van discriminatie en racisme**

Victor Hortaplein 40 bus 40 • 1060 Sint-Gillis
T+32(0)2 212 30 00

www.unia.be

4 Eindnoten

¹ Myria, het Federaal Migratiecentrum, is een onafhankelijke openbare instantie met als wettelijke opdracht de overheid te informeren over de aard en de omvang van de migratiestromen, te waken over de grondrechten van vreemdelingen en de strijd tegen mensenhandel en mensensmokkel te stimuleren. Het werd ook aangeduid als onafhankelijk Nationaal Rapporteur Mensenhandel. Myria en Unia zijn beide rechtsopvolgers van het voormalige Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding. Ze kwamen in een protocol overeen om samen verslag uit te brengen aan de instanties die instaan voor de bescherming van de grondrechten van de Verenigde Naties. Dit protocol werd ingediend als onderdeel van het accreditatieproces dat heeft geleid tot de erkenning van Unia als NMRI met B-status.

² Unia, *Bevraging van personen met een handicap over de naleving van hun rechten*, december 2020. Online beschikbaar op: <https://www.unia.be/nl/publicaties-statistieken/publicaties/bevraging-van-personen-met-een-handicap-over-de-naleving-van-hun-rechten-2020>

³ UNIA, *COVID en mensenrechten: impact op personen met een handicap en hun naasten*, juli 2020. Online beschikbaar op: <https://www.unia.be/nl/publicaties-statistieken/publicaties/impact-van-de-coronacrisis-op-personen-met-een-handicap-2020>

⁴ Decreet van de Franse Gemeenschap van 17 juni 2021 betreffende de oprichting van territoriale polen (Pôles territoriaux) die de scholen in het gewone onderwijs moeten ondersteunen bij het doorvoeren van redelijke aanpassingen en een volledige en permanente integratie, B.S. 06.08.2021, waarvan sommige bepalingen door het Grondwettelijk Hof in zijn [arrest 85/2023](#) van 1 juni 2023 werden geschrapt omdat ze discriminerend zijn; online te raadplegen op: <https://www.const-court.be/>

⁵ UNIA, *Wet van 28 maart 2023 'houdende diverse wijzigingen inzake verkiezingen' ondermijnt de uitoefening van het stemrecht voor personen met een handicap*, januari 2024, online te raadplegen op: <https://www.unia.be/nl/artikels/wet-28-maart-verkiezingen-handicap>

⁶ UNIA, *advies over de wetsontwerpen tot invoering van verminderde toerekeningsvatbaarheid, de behandeling onder vrijheidsberoving, verlengde opvolging en een nieuwe beschermingsmaatregel ter bescherming van de maatschappij*, juli 2023, online te raadplegen op: <https://www.unia.be/nl/wetgeving-aanbevelingen/aanbevelingen-van-unia/advies-invoering-van-verminderde-toerekeningsvatbaarheid>
[Advies 316 Hervorming strafwetboek NL.pdf \(unia.be\)](#)

⁷ Federaal actieplan Handicap (2021-2024), te raadplegen op: <https://socialsecurity.belgium.be/nl/publicaties/federaal-actieplan-handicap-2021-2024>

⁸ UNIA, *Analyse du décret du 19 mars 2012 de la Communauté germanophone visant à lutter contre certaines formes de discrimination*, juni 2023, online te raadplegen op: [Analyse du Décret du 19 mars 2012 de la Communauté germanophone visant à lutter contre certaines formes de discrimination | Unia](#)

⁹ Waals decreet van 2 mei 2019 tot wijziging van het decreet van 6 november 2008 betreffende de strijd tegen bepaalde vormen van discriminatie en het Gerechtelijk Wetboek, B.S. 14.08.2019.

¹⁰ De federale antidiscriminatiewet van 10 mei 2007 werd met name versterkt door de wetten van 7 april en 23 juni 2023. Zie: http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/article.pl?language=nl&lg_txt=n&type. Lees ook het artikel van Unia: “Nieuwe wet biedt slachtoffers betere bescherming tegen discriminatie”, juni 2023, te raadplegen op: <https://www.unia.be/nl/artikels/nieuwe-wet-biedt-meer-bescherming-bij-discriminatie>

11 Voor het Brussels Gewest, zie gezamenlijk decreet en ordonnantie van 19 april 2024 van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, van de COCOM en de COCOF houdende de Brusselse Code voor gelijkheid, non-discriminatie en bevordering van diversiteit. Zie ook het artikel van Unia: “Eerste Brussels wetboek voor gelijkheid”, 9 april 2024, te raadplegen op: <https://www.unia.be/nl/artikels/brussels-wetboek-voor-gelijkheid>. Voor de Franse Gemeenschap, zie het decreet van 25 april 2024 tot wijziging van het decreet van 12 december 2008 betreffende de strijd tegen bepaalde vormen van discriminatie.

¹² Behalve voor het domein van de arbeidsverhoudingen is de forfaitaire vergoeding voor de morele schade die slachtoffers van discriminatie lijden, vastgesteld op 1300 euro, niet geïndexeerd. Dit geldt niet voor het federale niveau en de Franse Gemeenschap, waar het bedrag werd verhoogd tot 3900 euro, indexeerbaar. Dat bedrag kan nog worden gehalveerd als de overtreder kan aantonen dat het slachtoffer ook ongunstig of nadelig zou zijn behandeld op niet-discriminerende gronden. De wet voorziet niet in een vergoeding voor materiële schade.

¹³ Federaal actieplan Handicap (2021-2024), eindrapport te raadplegen op: [federaal_actieplan_handicap_eindrapport.pdf \(belgium.be\)](https://www.fgov.be/actes/rapports/rapport-federal-actif-handicap-2021-2024)

¹⁴ Nationaal actieplan (NAP) voor de strijd tegen gendergeweld 2021-2025, online te raadplegen op: [NAP | Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen \(belgium.be\)](https://www.nap.be/nl/instituut-voor-de-gelijkheid-van-vrouwen-en-mannen)

¹⁵ UNIA, Rapport “Improving equality data collection in Belgium II”, UNIA, 2024, p.28, “3.2.4. Gebrek en nood aan intersectionele gegevens », online te raadplegen op: [Rapport 'Improving equality data collection in Belgium II' - handicap, fysieke kenmerken, gezondheidstoestand | Unia](https://www.unia.be/nl/publicaties-statistieken/publicaties/rapport-internering)

¹⁶ STATBEL, *Personen met een handicap of langdurig gezondheidsprobleem hebben minder autonomie in job*, december 2020, online beschikbaar op: <https://statbel.fgov.be/nl/nieuws/personen-met-een-handicap-langdurig-gezondheidsprobleem-hebben-minder-autonomie-job>

¹⁷ Bron: <https://eweta.be/quelques-chiffres/>

¹⁸ Bron [Rapport-activités-2021.pdf \(aviq.be\)](https://www.unia.be/nl/publicaties-statistieken/publicaties/rapport-activites-2021) De aangepaste centra voor opleiding en socioprofessionele inschakeling tellen 439 vrouwelijke stagiaires op een totaal van 1056, i.e. 41,5% (pagina 48). In de opleidingsondersteuning en tewerkstelling in een gewone omgeving zijn de vrouwen goed voor 39% van de begunstigden (pagina 65).

¹⁹ UNIA, *Re-integratie van geïnterneerde personen: welke uitdagingen in een rechtsstaat?*, december 2023, online te raadplegen op <https://www.unia.be/nl/publicaties-statistieken/publicaties/rapport-internering>, pagina 38 over geïnterneerde vrouwen.

²⁰ [Centres d'hébergement - Service PHARE \(irisnet.be\)](https://www.unia.be/nl/publicaties-statistieken/publicaties/rapport-internering)

²¹ Waals Gewest: 3137 plaatsen in residentiële diensten voor jongeren volgens de goedgekeurde lijsten van de op 17/05/2020 erkende instellingen, online te raadplegen op: <https://www.aviq.be/handicap/pdf/integration/listing/Catalogue%20SRJ.pdf>

- ²² Partij kiezen voor kinderen in België en doorheen de wereld, Memorandum van kinderrechtenactoren voor de verkiezingen van juni 2024, p.24, CODE, KIRECO, UNICEF België, online te raadplegen op: https://www.unicef.be/sites/default/files/2024-02/Memorandum_NL_2024_ppp.pdf.
- ²³ Unia, *Bevraging van personen met een handicap over de naleving van hun rechten*, 2020, p. 71
- ²⁴ Unia, *Bevraging van personen met een handicap over de naleving van hun rechten*, 2020, p. 35
- ²⁵ CSA, *Baromètre Diversité et Egalité 2021*, p.293, online te raadplegen op: [CSA_barometre-10ANS-2023-WEB.pdf](https://www.csa.be/sites/default/files/2021-12/CSA_barometre-10ANS-2023-WEB.pdf)
- ²⁶ Knut DE SWERT (UvA), Ine KUYPERS (UA), Stefaan WALGRAVE (UA), *Monitor Diversiteit 2019: Een kwantitatieve studie naar de zichtbaarheid van diversiteit op het scherm in Vlaanderen*, online beschikbaar op: <https://www.vrt.be/content/dam/vrtbe/over-de-vrt/opdrachten/omroepthema%27s/Monitor%20Diversiteit%202019.pdf>
- ²⁷ Unia, *Bevraging van personen met een handicap over de naleving van hun rechten*, 2020, p. 26
- ²⁸ UNIA, *De toegankelijkheid voor personen met een handicap van de openbare voorzieningen in de 19 gemeenten van het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest*, juli 2015, online beschikbaar op: <https://www.unia.be/nl/wetgeving-aanbevelingen/aanbevelingen-van-unia/de-toegankelijkheid-voor-personen-met-een-handicap-van-de-openbare-voorzieningen-in-de-19-gemeenten-van-het-brusselse-hoofdstedelijke-gewest>
- ²⁹ UNIA, *L'accessibilité des communes wallonnes aux personnes en situation de handicap*, september 2018, online beschikbaar op: <https://www.unia.be/fr/legislation-et-recommandations/recommandations-dunia/laccessibilite-des-communes-wallonnes-aux-personnes-handicapees>
- ³⁰ Unia, *De toegankelijkheid van de Vlaamse gemeenten voor personen met een handicap*, oktober 2019, online beschikbaar op: <https://www.unia.be/nl/wetgeving-aanbevelingen/aanbevelingen-van-unia/toegankelijkheid-van-de-vlaamse-gemeenten-voor-personen-met-een-handicap-st>
- ³¹ Voor meer informatie: UNIA, *De toegankelijkheid van de infrastructuur en de voertuigen van de MIVB voor personen met een handicap*, juni 2018, online beschikbaar op: <https://www.unia.be/nl/wetgeving-aanbevelingen/aanbevelingen-van-unia/de-toegankelijkheid-van-de-infrastructuur-en-de-voertuigen-van-de-mivb-voor-personen-met-een-handicap>
- ³² Voor meer informatie: UNIA, *De toegankelijkheid van de infrastructuur en het materieel van de NMBS voor personen met een handicap*, februari 2021, online beschikbaar op: [https://www.unia.be/files/Documenten/Aanbevelingen-advies/unia_-_aanbevelingen_PDF_toegankelijkheid_nmbs_\(2021\).pdf](https://www.unia.be/files/Documenten/Aanbevelingen-advies/unia_-_aanbevelingen_PDF_toegankelijkheid_nmbs_(2021).pdf)
- ³³ CAWaB, « *Le train est-il réellement accessible à tous en Belgique ? [Mise à jour - cartes 2024]* », online beschikbaar op: https://cawab.be/cartes_SNCB_2024.
- ³⁴ Voor meer informatie: UNIA, *Aanbeveling voor het verbeteren van de toegankelijkheid van het vervoersaanbod van De Lijn*, april 2017, online beschikbaar op: <https://www.unia.be/nl/wetgeving-aanbevelingen/aanbevelingen-van-unia/aanbeveling-voor-het-verbeteren-van-de-toegankelijkheid-van-het-vervoersaanbod>
- ³⁵ UNIA, *De Lijn veroordeeld voor discriminatie van rolstoelgebruikers*, online beschikbaar op: <https://www.unia.be/nl/artikels/de-lijn-veroordeeld-voor-discriminatie-rolstoelgebruikers>.
- ³⁶ Vlaanderen heeft hiervoor een vraag gesteld aan het Comité voor de rechten van personen met een handicap, maar heeft nog geen antwoord gekregen.

³⁷ INTER, *Evaluatieonderzoek Vlaamse Toegankelijkheidsverordening*, 2020, online beschikbaar op: https://inter.vlaanderen/sites/default/files/Evaluatieonderzoek_Vlaamse_Toegankelijkheidsverordening_Eindrapport.pdf

³⁸ Artikel 60 van de wet van 12 januari 2007 betreffende de opvang van asielzoekers en bepaalde andere categorieën van vreemdelingen bepaalt dat Fedasil, de instantie die instaat voor de opvang, "belast is met de toekenning van de materiële hulp aan minderjarigen die illegaal met hun ouders op het grondgebied verblijven en van wie de staat van behoeftigheid door een openbaar centrum voor maatschappelijk welzijn is vastgesteld, wanneer de ouders niet in staat zijn om hun onderhoudsplicht na te komen. Deze materiële hulp wordt toegekend binnen de collectieve opvangstructuren die worden beheerd door het Agentschap of een partner waarmee het Agentschap een specifieke conventie heeft afgesloten voor de opvang van de in het eerste lid bedoelde minderjarigen. De Koning bepaalt de nadere regels van de toekenning van deze materiële hulp."

³⁹ Grondwettelijk Hof, nr. 58/2021, 22 april 2021 De zaak betrof een gezin met twee minderjarige kinderen en een volwassen kind met een ernstige handicap.

⁴⁰ Bijdrage van Myria

⁴¹ Over de impact van de Covid-crisis op mensen met een handicap in België, zie Unia's rapport naar aanleiding van een bevraging van personen met een handicap en hun naasten: "COVID en mensenrechten: impact op personen met een handicap en hun naasten", juli 2020, beschikbaar op www.unia.be, rubriek Publicaties & Statistieken of via [deze link](#).

⁴² UNIA, *Covid-19: Een test voor de mensenrechten (tweede rapport)*, 2021, p. 50-51, online beschikbaar op: <https://www.unia.be/nl/publicaties-statistieken/publicaties/covid-19-eeen-test-voor-de-mensenrechten-2021>

⁴³ HOGE RAAD VOOR JUSTITIE, *Audit: Het toezicht op de bewindvoeringen door de vrederechten*, 2019, beschikbaar op www.hrj.be

⁴⁴ NHRPH, *Advies 2023/27 over het wetsontwerp betreffende het statuut van een bewindvoerder over een beschermde persoon*, oktober 2023, online te raadplegen op <https://ph.belgium.be/nl/adviezen/advies-2023-27.html>

⁴⁵ Wet van 17 maart 2013 tot hervorming van de regelingen inzake onbekwaamheid en tot instelling van een nieuwe beschermingsstatus die strookt met de menselijke waardigheid, BS van 14 juni 2013, nr. 2013009163, p. 38132

⁴⁶ HOGE RAAD VAN JUSTITIE, *Audit: Het toezicht op de bewindvoeringen door de vrederechten*, 2019, p. 56-57.

⁴⁷ Unia, *Bevraging van personen met een handicap over de naleving van hun rechten*, 2020, p. 72

⁴⁸ Rapport over de deelname van personen met een handicap aan verkiezingen, online beschikbaar op https://www.unia.be/files/Documenten/Publicaties_docs/Rapport_handicap_en_stemrecht_2020.pdf, p. 75

⁴⁹ Unia, *Bevraging van personen met een handicap over de naleving van hun rechten*, 2020, p. 73

⁵⁰ Zie onder meer: Oukili vs. België (43663/09), arrest van 9 januari 2014 Plaisier vs. België (28785/11), arrest van 9 januari 2014 Van Meroye vs. België (330/09), arrest van 9 januari 2014 Saadouni vs. België (50658/09), arrest van 9 januari 2014 Moreels vs. België (43717/09), arrest van 9 januari 2014 Gelaude vs. België (43733/09), arrest van 9 januari 2014 Lankester vs. België (22283/10), arrest van 9 januari 2014 Caryn vs. België (43687/09), arrest van 9 januari 2014 Smits e.a. vs. België (49484/11, 4710/12, 15969/12, 49863/12 en 70761/12), arrest van 3 februari 2015 en Vander Velde en Soussi vs. België en Nederland (49861/12 en 49870/12), arrest van 3 februari 2015. Vooral het pilotarrest van 6 september 2016 (EHRM, 6 september 2016, W.D. vs. België) trekt onze aandacht. Het Hof wijst op de structurele disfunctie die eigen

is aan het Belgische systeem en die de oorzaak vormt van de schending van artikel 3 van het Europees Verdrag voor de rechten van de mens: het tekort aan aangepaste plaatsen in het externe circuit en het gebrek aan gekwalificeerd personeel in de psychiatrische afdelingen van gevangenissen laten niet toe dat het mechanisme voor de bescherming van de maatschappij behoorlijk werkt. In toepassing van artikel 46 van het Verdrag, geeft het Hof de Belgische overheden twee jaar de tijd om een menswaardig interneringssysteem voor delinquenten op te zetten.

- ⁵¹ Comité van Ministers van de Raad van Europa, *Décision CM/Del/Dec(2023)1475/H46-8*, september 2023, online beschikbaar op [Result details \(coe.int\)](#)
- ⁵² UNIA, *Geïnterneerde mensen krijgen onvoldoende zorg in de Belgische gevangenissen volgens de Raad van Europa*, september 2023, online te raadplegen op <https://www.unia.be/nl/artikels/internerings-belgische-gevangenissen-raad-van-europa>
- ⁵³ UNIA, *Re-integratie van geïnterneerde personen: welke uitdagingen in een rechtsstaat?*, december 2023, online beschikbaar op <https://www.unia.be/nl/publicaties-statistieken/publicaties/rapport-internerings-unia.be>
- ⁵⁴ Gegevens van december 2023, cijfer van DGEPI per mail aan Unia bezorgd, 16 april 2024
- ⁵⁵ UNIA, *Re-integratie van geïnterneerde personen: welke uitdagingen in een rechtsstaat?*, december 2023, online beschikbaar op <https://www.unia.be/nl/publicaties-statistieken/publicaties/rapport-internerings-unia.be>, p.21-23
- ⁵⁶ UNIA, *Re-integratie van geïnterneerde personen: welke uitdagingen in een rechtsstaat?*, december 2023, online beschikbaar op <https://www.unia.be/nl/publicaties-statistieken/publicaties/rapport-internerings-unia.be>, p.26
- ⁵⁷ Aantal geïnterneerden zonder verblijfsvergunning waarvan de wettelijke situatie binnen de DGPI: 103, bron SIDIS Suite van 16/04/2024, cijfer van de DGPI per mail aan Unia bezorgd, 16 april 2024
- ⁵⁸ UNIA, *Re-integratie van geïnterneerde personen: welke uitdagingen in een rechtsstaat?*, december 2023, online beschikbaar op [Rapport internement \(unia.be\)](#), p.51
- ⁵⁹ Zorginspectie, *inspectieverslag: forensisch psychiatrische centra*, 2023, online te raadplegen op [2023-05-26 - Inspectieverslag Forensisch Psychiatrische Centra - Gent.pdf \(apache.be\)](#)
- ⁶⁰ Indien we ons baseren op risicotaxatieinstrument DUNDRUM, toont een wetenschappelijk artikel aan dat maar 19,2% van de personen die KBM naar een FPC stuurt, beantwoorden aan het criterium 'hoog veiligheidsrisico'. Zie I. Jeandarme, P.Habets et H.Kennedy, H: Structured versus unstructured judgment: DUNDRUM-1 compared to court decisions. *International Journal of Law & Psychiatry*, 64, 205-210.
- ⁶¹ De wet tot invoering van Boek 1 van het Wetboek van Strafrecht en de wet van 29 februari 2024 tot invoering van een beveiligingsmaatregel ter bescherming van de maatschappij.
- ⁶² UNIA, *Advies over de wetsontwerpen tot invoering van verminderde toerekeningsvatbaarheid, behandeling onder vrijheidsberoving, verlengde opvolging en een nieuwe maatregel ter bescherming van de maatschappij*, online beschikbaar op <https://www.unia.be/nl/wetgeving-aanbevelingen/aanbevelingen-van-unia/advies-invoering-van-verminderde-toerekeningsvatbaarheid>
- ⁶³ La Libre, *Nouveau code pénal: "Ces mesures mériteraient d'être contestées devant la Cour constitutionnelle"*, 22 maart 2024, online te raadplegen op [Nouveau code pénal: "Ces mesures mériteraient d'être contestées devant la Cour constitutionnelle" - La Libre](#)
- ⁶⁴ FIRM, *Advies n° 2022/15 van het Federaal Instituut voor de bescherming en de bevordering van de Rechten van de Mens*, december 2022, online te raadplegen op [Advies herziening Boek 1 Strafwetboek NL fin.pdf](#)
- ⁶⁵ Unia, *Bevraging van personen met een handicap over de naleving van hun rechten*, 2020, p. 75
- ⁶⁶ IBSA, Statistiek Vlaanderen, IWEPS, *Gendergerelateerd geweld in België, belangrijkste cijfers van het Europese onderzoek naar geweld jegens vrouwen en andere vormen van interpersoonlijk geweld (EU-GBV, 2021-2022)*, 2024. Het percentage van slachtoffers van psychologisch geweld bedraagt 29,9% voor de hele bevolking, tegenover 56,3% bij vrouwen die verklaren dat ze "niet kunnen werken omdat ze een handicap hebben of langdurig ziek zijn". (pagina 22) Het percentage van slachtoffers van fysiek geweld ligt voor de hele bevolking op 14,4% en op 41,2% voor vrouwen met een handicap of vrouwen die langdurig ziek zijn (pagina 25). 7,6% van de volledige bevolking is slachtoffer van seksueel geweld, tegenover 24,3% van de vrouwen met een handicap of vrouwen die langdurig ziek zijn (pagina 27).

⁶⁷ [L'accessibilité pour les femmes en situation de handicap victimes de violence - webinaire gratuit - Garance ASBL et A.S.P.H., Femme en situation de handicap une double discrimination violente](#), 3 december 2020, [ETUDE: Femmes en situation de handicap - asph](#)

⁶⁸ Nationaal actieplan (NAP) voor de strijd tegen gendergeweld 2021-2025, online te raadplegen op: [NAP | Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen \(belgium.be\)](#). FOD Sociale Zekerheid, Federaal actieplan Handicap (2021-2024), Eindrapport, april 2024, pagina 97, beschikbaar op: [federaal actieplan handicap - rapport final.pdf \(belgium.be\)](#)

⁶⁹ Femmes & Santé asbl, Handicap & Santé asbl, Handicap& Sexualités, *Violences gynécologiques et obstétricales vécues par les femmes avec une déficience intellectuelle vivant en institution. Étude exploratoire sur la situation en Belgique francophone*, 2023, p.18, beschikbaar op: [rapport VGO-web.pdf \(ctfassets.net\)](#).

⁷⁰ Ligue des Droits Humains, *La justice condamne un hôpital bruxellois pour des traitements médicaux « normalisateurs » sur une personne mineure intersexe*, 28 maart 2023, te raadplegen op: [La justice condamne un hôpital bruxellois pour des traitements médicaux "normalisateurs" sur une personne mineure intersexe - Bienvenue sur le site de la Ligue des droits humains \(liguedh.be\)](#).

⁷¹ Unia, *Bevraging van personen met een handicap over de naleving van hun rechten*, 2020, p. 39

⁷² Voor Brussel is er de studie over de noden van personen met een handicap in de hoofdstad, deel 2: Offre et besoins de services pour les personnes en situation de handicap à Bruxelles van Gaétane Deliens, Florence Merken, Solène Jaspard en Mikhail Kissin, beschikbaar op: [ACTE_Cadastre_PSH_Volet2.pdf \(ulb.be\)](#), p. 190

⁷³ De studie werd via een openbare aanbesteding toegewezen aan het multidisciplinaire team van onderzoekers dat wordt gecoördineerd door het Brussels Studies Institute (BSI). In het eerste deel van de studie (uitgevoerd door een team van juristen en economen van september 2021 tot februari 2022) wordt een kadaster opgemaakt van de diensten waarvan personen met een handicap gebruik kunnen maken. Het tweede deel van de studie (door een team van psychologen) wil de noden van personen met een handicap in kaart brengen. De studie heeft betrekking op het algemene handicapbeleid van de drie belangrijkste bevoegde entiteiten in Brussel, COCOF, COCOM en de Vlaamse Gemeenschap. De studie kan worden geraadpleegd via de volgende link: [Services et besoins de personnes porteuses d'un handicap - Brussels Studies Institute \(bsi.brussels\)](#).

⁷⁴ In Brussel werden in 2022 431 plaatsen toegekend aan instellingen voor volwassenen en 655 plaatsen aan dagopvangcentra voor volwassenen voor een subsidiebedrag van 119.155.000 euro. In Wallonië werden in 2022 150 residentiële diensten voor volwassenen, 32 overnachtingscentra voor volwassenen en 81 dagopvangcentra erkend.

⁷⁵ In mei 2023 kondigde Wallonië aan dat het een bedrag van 4,4 miljoen euro uittrok om 31 vestigingen voor personen met een handicap te renoveren, te bouwen of uit te breiden. Zie: [Des montants complémentaires pour rénover, construire ou agrandir 31 établissements qui accueillent des personnes en situation de handicap en Wallonie - Christie MORREALE](#)

⁷⁶ In het Waals Gewest genoten op 31 mei 2023 537 mensen van een PAB, maar los van de prioriteiten wachten 210 mensen nog altijd op hun budget (tegenover 297 in 2020). Deze gegevens werden ons door de toezichhoudende dienst gemaïld. Rekening houden met de financiële beperkingen, is het PAB beschikbaar voor alleenstaande mensen die voldoen aan prioriteitscriterium 1 (i.e. ze lijden aan een ziekte die op een lijst van prioritaire ziekten staat omdat ze snel evolueert). De tweede prioriteit wordt gegeven aan mensen met een handicap die in geen enkele instelling terecht kunnen en die op autonomieschalen (zoals bedoeld in artikel 802

van het reglementerende deel van de Waalse Code voor sociale actie en gezondheid en waarvoor familiehulp niet of niet meer op een duurzame manier kan zorgen) minstens 45 punten scoren. Zie de parlementaire vraag van 10 november 2023 van François Desquesnes aan de bevoegde minister, beschikbaar op [Le Parlement de Wallonie \(parlement-wallonie.be\)](http://Le.Parlement.de.Wallonie.parlement-wallonie.be). De wachtlijsten zeggen niets over de reële vraag omdat heel veel mensen zelfs geen vraag meer indienen, ontmoedigd door de prioriteitscriteria en het gebrek aan geld. In het Brussels Gewest genoten in juni 2023 48 personen van een PAB terwijl 140 mensen hun budget nog niet hadden ontvangen (tegenover 42 mensen in 2021).

⁷⁷ Studie over de noden van personen met een handicap in Brussel, deel 2: Offre et besoins de services pour les personnes en situation de handicap à Bruxelles van Gaétane Deliens, Florence Merken, Solène Jaspard en Mikhail Kissin, beschikbaar op: [ACTE Cadastre PSH Volet2.pdf \(ulb.be\)](#), p. 386

⁷⁸ Ibidem, p. 162 e.v.

⁷⁹ Studie over de noden van personen met een handicap in Brussel, deel 1: Cadastre de l'offre de services pour les personnes en situation de handicap à Bruxelles: une cartographie juridique, économique et pratique' van Sophie GERARD, Naomé IDE, Daniel DUMONT en Ilan TOJEROW, beschikbaar op: [Cadastre des services aux personnes en situation de handicap \(version finale\) \(ulb.be\)](#), p. 338.

⁸⁰ Ibidem, p. 230.

⁸¹ Studie over de noden van personen met een handicap in Brussel, deel 1: Cadastre de l'offre de services pour les personnes en situation de handicap à Bruxelles: une cartographie juridique, économique et pratique' van Sophie GERARD, Naomé IDE, Daniel DUMONT en Ilan TOJEROW, beschikbaar op: [Cadastre des services aux personnes en situation de handicap \(version finale\) \(ulb.be\)](#), p.161 e.v.

⁸² Ibidem, p. 162-165

⁸³ Ibidem, p. 166-167

⁸⁴ <https://pro.guidesocial.be/articles/actualites/article/handicap-de-grande-dependance-et-autisme-100-nouvelles-places-d-accueil>

⁸⁵ Nord Clair, Leuze-en-Hainaut: Un home pour 80 adultes handicapés fait débat, beschikbaar op <https://www.nordeclair.be/521699/article/2020-02-19/leuze-en-hainaut-un-home-pour-80-handicapes-adultes-faitdebat> en Entre Sambre et Meuse, L'avenir: Un centre d'accueil pour handicapés à Froidchapelle : 80 lits et 60 emplois, 10 juni 2020

⁸⁶ Studie over de noden van personen met een handicap in Brussel, deel 2: Offre et besoins de services pour les personnes en situation de handicap à Bruxelles van Gaétane Deliens, Florence Merken, Solène Jaspard en Mikhail Kissin, beschikbaar op: [ACTE Cadastre PSH Volet2.pdf \(ulb.be\)](#), p. 176-177

⁸⁷ UNIA, *Aanbeveling voor meer inclusieve mobiliteitsmaatregelen*, september 2023, online te raadplegen op: <https://www.unia.be/nl/wetgeving-aanbevelingen/aanbevelingen-van-unia/duurzame-mobiliteit-meer-inclusieve-en-uniforme-maatregelen-nodig>

⁸⁸ UNIA, *Sauver la scan car à tout prix ? Ou comment le législateur bruxellois a mis à mal les droits des personnes en situation de handicap au profit du contrôle automatisé du stationnement*, verschenen op de site van de krant Le Soir van 14/07/2023 naar aanleiding van de inwerkingtreding van de nieuwe parkeerordonnantie in Brussel op 8/07/2023, online te raadplegen op: https://www.unia.be/files/Documenten/Publicaties_docs/202307-carte_blanche_oronnance_stationnement.pdf

⁸⁹ Unia, *Bevraging van personen met een handicap over de naleving van hun rechten*, 2020, p. 27

⁹⁰ STATBEL, *3 december, internationale dag van personen met een handicap*, december 2021, online beschikbaar op: <https://statbel.fgov.be/nl/nieuws/3-december-internationale-dag-van-personen-met-een-handicap-0>

⁹¹ Om te voldoen aan Richtlijn (EU) 2016/2102 van het Europees Parlement en de Raad van 26 oktober 2016 inzake de toegankelijkheid van de websites en mobiele applicaties van overheidsinstanties, moeten websites van overheidsdiensten (administraties, provincies, gemeenten) vanaf 23 september 2020 voor personen met een handicap toegankelijk zijn. Deze toegankelijkheidsverplichting werd met ingang van 22 juni 2021 uitgebreid tot mobiele applicaties.

⁹² [Communiqué de presse-CAWaB-Eqla Accessibilité numérique septembre-2021.pdf](#)

⁹³ <https://bx1.be/categories/news/sites-web-du-secteur-public-pas-suffisamment-accessibles-aux-personnes-handicapees/>

⁹⁴ <https://www.sudinfo.be/id401443/article/2021-06-23/peine-5-des-applications-accessibles-aux-malvoyants-malgre-une-directive?fbclid=IwAR1QKvFLVWhOuK5cXjHoY80njhwjGtNsMDcSQmsEL9RimVYYbsZf1x8xEeU>

⁹⁵ ELEVENWAYS, *Meer dan helft Belgische overheidswebsites heeft geen toegankelijkheidsverklaring*, april 2024, online te raadplegen op: <https://elevenways.be/nl/artikels/meer-dan-helft-belgische-overheidswebsites-heeft-geen-toegankelijkheidsverklaring>

⁹⁶ Unia, *Bevraging van personen met een handicap over de naleving van hun rechten*, 2020, p. 27

⁹⁷ Wet van 12 mei 2014 betreffende de erkenning van de mantelzorger die een persoon met een grote zorgbehoefte bijstaat, in werking getreden op 1 september 2020

⁹⁸ Zie het Mémorandum de l'Asbl aidants proches Wallonie et Bruxelles, beschikbaar

op <https://wallonie.aidants-proches.be/wp-content/uploads/2019/04/04-01-19-memorandum-final-1.pdf>

⁹⁹ Zie in dit verband het memorandum van 2019, ingediend door de Asbl aidants proches Wallonie et Bruxelles, beschikbaar op <https://wallonie.aidants-proches.be/wp-content/uploads/2019/04/04-01-19-memorandum-final-1.pdf>

¹⁰⁰ SCIENSANO, *Gezondheidsenquête 2018: Informele zorgverlening*, september 2019, beschikbaar op:

<https://www.sciensano.be/nl/biblio/gezondheidsenquête-2018-informele-zorgverlening>

¹⁰¹ SCIENSANO, *Gezondheidsenquête 2018: Informele zorgverlening*, september 2019, beschikbaar op:

<https://www.sciensano.be/nl/biblio/gezondheidsenquête-2018-informele-zorgverlening>

¹⁰² Myria, *Migratie in cijfers en in rechten 2017*, Hoofdstuk 5: Recht op een gezinsleven. 3. Analyse: Recht op een gezinsleven voor personen met een handicap? p. 129- 133, https://www.myria.be/files/Hoofdstuk_5.pdf

¹⁰³ Zie onder meer: Raad van State, 12 februari 2019, nr. 243.676

¹⁰⁴ Bijdrage van Myria

¹⁰⁵ OSTBELGIEN, SCHÜLERZAHLEN 2020-2021, [SCHÜLERZAHLEN 2016 - 2017 \(ostbelgienbildung.be\)](https://www.schuelerzahlen.be/SCHÜLERZAHLEN_2016-2017_ostbelgienbildung.be), slide 9, "Förderschule" (buitengewoon school).

¹⁰⁶ OSTBELGIEN, SCHÜLERZAHLEN 2023-2024, [SCHÜLERZAHLEN 2016 - 2017 \(ostbelgienstatistik.be\)](https://www.schuelerzahlen.be/SCHÜLERZAHLEN_2016-2017_ostbelgienstatistik.be), p.6.

¹⁰⁷ FEDERATIE WALLONIË-BRUSSEL, *Les indicateurs de l'enseignement 2023*, 18e editie, februari 2024, p. 33, tabel 9.3, online te raadplegen op: [les-indicateurs-de-l-enseignement-2023-m-j-du-05-03-2024-.PDF](https://www.fedwallonie.be/les-indicateurs-de-l-enseignement-2023-m-j-du-05-03-2024-.PDF)

¹⁰⁸ FEDERATIE WALLONIË-BRUSSEL, *Les indicateurs de l'enseignement 2020*, 15e editie, november 2020, online te raadplegen op: <http://www.enseignement.be/index.php?page=28344&navi=4706>

¹⁰⁹ FEDERATIE WALLONIË-BRUSSEL, *Les indicateurs de l'enseignement 2023*, 18e editie, februari 2024, p. 56, online te raadplegen op: [les-indicateurs-de-l-enseignement-2023-m-j-du-05-03-2024-.PDF](https://www.fedwallonie.be/les-indicateurs-de-l-enseignement-2023-m-j-du-05-03-2024-.PDF)

¹¹⁰ Grondwettelijk Hof, 01/06/2023, [arrest nr. 85/2023](https://www.gewetstelijk.com/2023/06/01/01062023-arrest-nr-85-2023). Zie ook het persbericht van het Hof: [2023-085n-info 7720 \(const-court.be\)](https://www.gewetstelijk.com/2023/06/01/01062023-arrest-nr-85-2023) en de website van Unia: [Grondwettelijk Hof, 1 juni 2023 | Unia](https://www.unia.be/nl/actueel/grondwettelijk-hof-1-juni-2023)

¹¹¹ Decreet betreffende het opnemen, de begeleiding en het behoud in het gewone basis- en secundair onderwijs van leerlingen met specifieke behoeften, 7 december 2017, artikel 4. De genoemde bepalingen zijn opgenomen in het nieuwe [Onderwijswetboek van 3 mei 2019](https://www.unia.be/nl/actueel/onderwijswetboek-van-3-mei-2019), artikel 1.7.8.1 11, §1 lid 1 en § 4, lid 4

¹¹² MDAC, Mental Disability Advocacy Center (MDAC) vs. België, 16 oktober 2017, klacht nr. 109/2014

¹¹³ MDAC, Internationale Federatie voor Mensenrechten (FIDH) en Inclusion Europe vs. België, 9 september 2020, klacht nr. 141/2017

¹¹⁴ <https://publicaties.vlaanderen.be/view-file/39319>

- ¹¹⁵ CAP 48, *Les projets financés. Dossier de presse*, mei 2024, [CAP48-Dossier-de-presse-2024-05-14-WEB.pdf](#)
- ¹¹⁶ Zie in het bijzonder het « Plan d'Investissement exceptionnel » (PIE) van 1 miljard euros en het "Plan de relance européen" (PRR) van 269 miljoen euro, [Bâtiments scolaires - DGI \(cfwb.be\)](#)
- ¹¹⁷ Unia en C.E.S.I. (Commission de l'enseignement supérieur inclusif), *Plaidoyer pour la mise en place d'un enseignement supérieur inclusif 2.0*, januari 2024, [Plaidoyer pour la mise en place d'un enseignement supérieur inclusif 2.0 \(ares-ac.be\)](#) en [Plaidoyer pour un enseignement supérieur inclusif 2.0 | Unia](#)
- ¹¹⁸ Céline RICOUR, Anja DESOMER, Marie DAUVIRIN, Carl DEVOS, *Hoe de toegang tot de gezondheidszorg verbeteren voor personen met een verstandelijke handicap?* Health Services Research (HSR), Brussel. Federaal Kenniscentrum voor de Gezondheidszorg (KCE), 2022. KCE Reports 361BS. D/2017/10.273/62, online beschikbaar op: <https://kce.fgov.be/nl/publicaties/alle-rapporten/hoe-de-toegang-tot-de-gezondheidszorg-verbeteren-voor-personen-met-een-verstandelijke-handicap>
- ¹¹⁹ UNIA, *Studierapport met aanbevelingen: betere toegankelijkheid ziekenhuizen voor dove en slechthorende personen*, juni 2019
- ¹²⁰ ASPH, *Les barrières face à l'accès aux soins de santé : plus nombreuses qu'on ne le pense pour les personnes en situation de handicap*, 2019, online beschikbaar op: <https://www.asph.be/wp-content/uploads/2021/02/Analyse-ASPH-27-2019-les-barrieres-face-%C3%A0-lacc%C3%A8s-aux-soins-de-sant%C3%A9.pdf>
- ¹²¹ Het gaat om noodzakelijke materiële, menselijke of dierlijke hulp voor de inclusie van personen met een handicap. Specifiek gaat het om aanpassingen aan de woning, technische hulpmiddelen en individuele diensten (menselijke hulp).
- ¹²² STATBEL, *Personen met een handicap of langdurig gezondheidsprobleem hebben minder autonomie in job*, december 2020, online beschikbaar op: <https://statbel.fgov.be/nl/nieuws/personen-met-een-handicap-langdurig-gezondheidsprobleem-hebben-minder-autonomie-job>
- ¹²³ HOGE RAAD VOOR DE WERKGELEGENHEID, *Arbeidsongeschiktheid en de re-integratie van werknemers op de arbeidsmarkt*, maart 2024, online te raadplegen op: <https://hrw.belgie.be/nl/home/verslagen-adviezen/verslagen-2024/arbeidsongeschiktheid-en-de-re-integratie-van-werknemers-op-de-arbeidsmarkt-maart-2024>
- ¹²⁴ UNIA, *Gent test voor het eerst arbeidsdiscriminatie en wil daarmee doorgaan*, juli 2021, artikel online beschikbaar op: <https://www.unia.be/nl/artikels/gent-test-voor-het-eerst-arbeidsdiscriminatie-en-wil-daarmee-doorgaan>
- ¹²⁵ PHARE, Rapport annuel 2019, online beschikbaar op: <https://phare.irisnet.be/app/download/8050018362/RA+PHARE+2019+-+D%C3%A9finitif.pdf?t=1625647371>
- ¹²⁶ AVIQ, Rapport annuel 2019, online beschikbaar op: https://www.aviq.be/fichiers/rapport_annuel_AVIQ_2019.pdf
- ¹²⁷ <https://www.unia.be/fr/articles/recherche-durgence-amenagements-raisonnables-parcours-de-reintegration>
- ¹²⁸ HOGE RAAD VOOR DE WERKGELEGENHEID, *Arbeidsongeschiktheid en de re-integratie van werknemers op de arbeidsmarkt*, maart 2024, online te raadplegen op: <https://hrw.belgie.be/nl/home/verslagen-adviezen/verslagen-2024/arbeidsongeschiktheid-en-de-re-integratie-van-werknemers-op-de-arbeidsmarkt-maart-2024>
- ¹²⁹ STICHTING INNOVATIE & ARBEID, *Arbeidshandicap en werkbaar werk bij werknemers - Analyse op de Vlaamse werkbaarheidsmonitor werknemers 2007-2019*, maart 2021, online beschikbaar op: https://serv.be/sites/default/files/documenten/STIA_20210224_Arbeidshandicap_WKN_RAP.pdf p. 24
- ¹³⁰ FOD SOCIALE ZEKERHEID, *Armoede en handicap in België*, 2019, online beschikbaar op: <https://socialsecurity.belgium.be/sites/default/files/content/docs/nl/publicaties/boek-armoede-en-handicap-in-belgie-2019-nl.pdf>

¹³¹ Eurostat (EU-SILC 2022), geciteerd door de HOGHE RAAD VOOR DE WERKGELEGENHEID, *Arbeidsongeschiktheid en de re-integratie van werknemers op de arbeidsmarkt, maart 2024*

¹³² De inkomensvervangende tegemoetkoming (IT) wordt toegekend aan personen met een handicap die door hun lichamelijke of geestelijke situatie maximaal een derde kunnen verdienen van wat een persoon zonder een handicap op de arbeidsmarkt kan verdienen.

¹³³ Art. 23 van de wet van 26 maart 2018 betreffende de versterking van de economische groei en de sociale cohesie.

¹³⁴ Grondwettelijk Hof, nr. 41/2020, 12 maart 2020

¹³⁵ Grondwettelijk Hof, nr. 3/2012, 11 januari 2012 Grondwettelijk Hof, nr. 108/2012, 9 augustus 2012 Grondwettelijk Hof, nr. 114/2012, 4 oktober 2012

¹³⁶ Bijdrage van Myria

¹³⁷ Bijdrage van Myria

¹³⁸ UNIA, *Rapport: Deelname van personen met een handicap aan verkiezingen*, 2020, online beschikbaar op: https://www.unia.be/files/Documenten/Publicaties_docs/Rapport_handicap_en_stemrecht_2020.pdf

¹³⁹ Voor de gemeenteraadsverkiezingen van 2018 in het Waals Gewest:

<http://electionslocales.wallonie.be/actualites/syntheseenquête-accessibilite-bureau-vote;>

Voor de gemeenteraadsverkiezingen van 2018 in het Brussels Hoofdstedelijk De inkomensvervangende tegemoetkoming (IT) wordt toegekend aan personen met een handicap die door hun lichamelijke of geestelijke situatie maximaal een derde kunnen verdienen van wat een persoon zonder een handicap op de arbeidsmarkt kan verdienen.

¹³⁹ Art. 23 van de wet van 26 maart 2018 betreffende de versterking van de economische groei en de sociale cohesie.

¹³⁹ Grondwettelijk Hof, nr. 41/2020, 12 maart 2020

¹³⁹ Grondwettelijk Hof, nr. 3/2012, 11 januari 2012 Grondwettelijk Hof, nr. 108/2012, 9 augustus 2012 Grondwettelijk Hof, nr. 114/2012, 4 oktober 2012

¹³⁹ Bijdrage van Myria

¹³⁹ Bijdrage van Myria

¹³⁹ UNIA, *Rapport: Deelname van personen met een handicap aan verkiezingen*, 2020, online beschikbaar op: https://www.unia.be/files/Documenten/Publicaties_docs/Rapport_handicap_en_stemrecht_2020.pdf

¹³⁹ Voor de gemeenteraadsverkiezingen van 2018 in het Waals Gewest:

<http://electionslocales.wallonie.be/actualites/syntheseenquête-accessibilite-bureau-vote;>

Voor de gemeenteraadsverkiezingen van 2018 in het Brussels Gewest: <http://pouvoirs-locaux.brussels/fichiers/rapport-accessibilite-des-elections-communales.pdf>

¹⁴⁰ UNIA, de wet van 28 maart 2023 *ondermijnt het stemrecht voor personen met een handicap*, januari 2024, online te raadplegen op: <https://www.unia.be/nl/artikels/wet-28-maart-verkiezingen-handicap>

¹³⁶ PLATEFORME JUSTICE POUR TOUS, *Rapport pour l'Examen périodique universel de la Belgique*, 2020, p. 2 ; disponible en ligne sur : https://www.upr-info.org/sites/default/files/document/belgium/session_38_-_may_2021/pjpt_upr38_bel_f_main.pdf

¹⁴¹ [Rapport 'Improving equality data collection in Belgium II' - handicap, fysieke kenmerken, gezondheidstoestand | Unia](#)

¹³⁷ Het 'standstill'-principe (of 'rateffect') verbiedt overheden om wetgeving goed te keuren die tegen de gewaarborgde rechten ingaan en op die manier het verworven beschermingsniveau verlagen (arrest van de Raad van State tegen het Waals Gewest, afdeling Bestuursrechtspraak, VIe Kamer, arrest 243.760 van 20 februari 2019).

